

BRANISLAV NUŠIĆ

SUMNJIVO LICE

Hotel Zvezdara

БЕОГРАД

Branislav Nušić

SUMNJIVO LICE

PREDGOVOR BRANISLAVA NUŠIĆA

Komad *Sumnjivo lice* pisan je pre četrdeset više godina, i nosi na sebi pun otisak onih uticaja koji su tih godina preovlađivali, i pod kojima se u našoj književnosti izvršio proces preobražaja romantizma u realizam. Od ruskih pisaca, kojisu tada bili najpopularniji, Černiševskog, Turgenjeva i Gogolja - prvi je bio omiljeni pisac novih ljudi, sledbenika Svetozara Markovića; Turgenjev je postao ljubimac književno inteligentne publike, koja se do tada zadovoljavala Vladanovom "Kočinom krajinom", Zmajevom "Vidosavom Brankovićevom" i Đurininim "Srpskim čobančetom"; a Gogolj je bio pisac cele tadašnje omladine, koja se njime oduševljavala zbog njegove oštre satire, naročito one koja se odnosila na rusku birokratiju. U Gogoljevim tipovima omladina je videla onu našu birokratiju koja je zaostala iz prvih dana građenja države i koja je, doduše, već tada izumirala, ali još uvek beležila jasne tragove u našem javnom životu. Milovan Glišić, najneposredniji učesnik Gogoljev i najizrazitiji predstavnik realističkog pravca, bio je ujedno i najpopularniji pisac, kao što je Gogoljev Revizor bio najomiljenija lektira omladine. Ispod takvoga snažnoga uticaja teško je bilo izvući se, a komediografu utoliko teže što je tadašnje naše društvo, najpre birokratija, bila tako istovetna sa onom iz Revizora, da se Gogolj zamalo pa mogao smatrati našim domaćim piscem. Pod tim su velikim uticajem Gogoljevimi svi moji komadi pisani osamdesetih godina - Narodni poslanik, Protekcija, a na prvom mestu i najviše Sumnjivo lice koje će svakojako i umnogome podsetiti na Revizora. Na mome originalnome rukopisu ovoga komada čak i ne piše "komedija u dva čina" kao što je to docnije na pozorišnim listama napisano, već "gogoljjada u dva čina".

Ovu konstataciju valjalo mi je učiniti pre no što je kritika kao svoje otkriće objavi.

Kada sam maločas pomenuo da je ovaj komad pisan pre četrdeset i više godina, mislim 1887. ili 1888. godine, čitaocima se izvesno i samima moralo nametnuti pitanje: otkuda i kako to da komad, koji je pisan pre četrdeset i toliko godina, tako dockan stiže da bude prikazivan?*[Sumnjivo lice prikazano je prvi put na beogradskoj pozornici 29. maja 1923. godine] To pitanje je

utoliko nametljivije što, za sve to vreme, ostali moji komadi bivaju od uprava predusretljivo primani i često prikazivani, te zašto onda da jedan komad, koji se može prikazivati 1928. godine, ne bude na repertoaru osamdesetih godina, kada je i pisan i kada je, pre no sada, oskudnome izvornome repertoaru dobro došla bila svaka, pa ma i skromnija novina?

U tome pitanju i leži razlog zbog koga sam ja sebi zadržao pravo da svoje čitaoce pozabavim istorijom ovoga komada, verujući da ih ona može interesovati, utoliko pre što će ih i ta istorija, kao i sam komad, vratiti u doba naših očeva, te zadovoljiti i jedan kult koji se u poslednje vreme toliko neguje u našoj javnosti.

Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošloga veka, može se reći da se u pas vodila poslednja i najočajnija bitka između dva doba, jednoga koje je izumiralo i drugoga koje je nastupalo. Borba se vodila na svim linijama i na svim frontovima, i u politici i u književnosti i u životu. To je upravo bilo razdoblje ispunjeno sukobima, trzavicama, potresima i svim onim pojavama koje takvu epohu u razvoju jednog naroda i jednog društva karakterišu. Prošlost se držala uporno u defanzivi; novi život, novi ljudi, novi pogledi i novi pravci su bezobzirno nadirali i osvajali, unoseći u svoje napore puno temperamenta, tako da tih godina temperatura našega javnoga života, za čitav jedan decenij, nije silazila na normalu, a vrlo se često pela i na četrdeset i jedan stepen, pa prelazila gdekad i tu liniju. Politika naročito imala je jedan epidemičan karakter, i to karakter epidemije kojom je zaražen bio ceo jedan narod, te nije ni čudo što je politika često zalazila i u književnost ili, ako ne to, a ono što su književnici zalazili u politiku. I najnežniji lirski pesnik toga doba, onaj koji je pisao samo o uzdahu i "njenim očima", nije propustio da napiše i po kakvu političku pesmu ili, u najmanju ruku, epigram. Kako bi onda komediograf, sa pretenzijama da bude hroničar svoga doba, mogao ili smeo izbeći da se ne potčini toj opštoj pojavi, a kako tek, kao što je slučaj kod Sumnjivog lica, gde pisac, pod neposrednim uticajem Gogoljevim, hoće da ismeje našu tadašnju birokratiju?

Ali to nije sav greh Sumnjivog lica. Toga elementa ima nešto manje u Protekciji, a mnogo više u Narodnom poslaniku, pa su ipak ta dva komada prikazana a Sumnjivo lice sve do danas ne. Težak greh njegov je u tome što se dva ili tri puta u tekstu ovoga komada pominje reč - dinastija i to ne baš uvek dovoljno pažljivo i ne baš onim lojalnim tonom kakav je toj reči pripadao u doba kada je komad pisan i u doba kada je dinastičnost inaugurisana kao naročiti kult svih režima.

I onda, može se misliti kako se pred tom pojavom morao zgranuti i pretrnuti jedan upravitelj "Kraljevskog srpskog narodnog pozorišta" pre četrdeset i toliko godina? To je bio pokojni Milorad Šapčanin, čovek čija je dinastička lojalnost bila jedna vrsta verske dogme.

Kad sam mu predao rukopis, primio ga je sa poverenjem, jer je dotle već bio primljen na repertoar jedan moj komad. Obecao mi je da će ga brzo pregledati i zbilja, nije prošlo ni nekoliko dana, a ja dobih poruku da odem gospodinu upravniku.

Čitaocima ne može biti poznato osećanje mladog pisca kad pođe da čuje sudbinu svoga komada. Nečega sličnoga, možda, ima u osećanju mlade devojke prilikom prvoga viđenja sa onim koji bi hteo da je prosi. Razume se nekad, kada tom viđenju nisu prethodili mnogobrojni randevui i opširna korespodencija. Jedno neodređeno i nejasno uzbuđenje nosilo me je uz mnogobrojne stepenike u Narodnom pozorištu, u kancelariju upravnikovu, koja je tada bila gore, pod krovom, iza današnje treće galerije. Ja sam, preskačući po tri stepenika, zamišljao svoj komad već podeljen, video sam već probe, mnogobrojne probe, glavnu probu, video sam publiku u ložama i parteru i očekivao sam sa strepnjom da se da prvi znak i da se digne zavesa. Sve sam ja to preživeo penjući se uz sto i dvadeset i sedam stepenika, koliko ih je upravo bilo odozdo pa do upravnikovih vrata. Ovaj tačan broj stepenika su utvrdili zajedničkom saradnjom mladi i beznadežni pisci.

Šapčanin me je dočekaao sa onom ljubaznošću i predusretljivošću koja je bila jedna od njegovih najlepših osobina, pa ipak ja sam se osećao pred njim kao optuženi kome će predsednik suda saopštiti presudu.

- Pročitao sam vaš komad i, mogu vam reći, sviđa mi se! - počeo Šapčanin. - Ima izvesnih grubosti, koje bi se dale i ublažiti, ali uglavnome je dobra stvar i sviđa mi se. Ja mislim da bi imala lepoga uspeha i na pozornici.

Ova uvodna rečenica razli po mome licu izraz zadovoljstva i meni ponovo prodoše kraj očiju probe, mnogobrojne probe, glavna proba, publika, i zazvoni mi u ušima prvi znak zvonceta za dizanje zavesa.

- Ali - nastavi Šapčanin i zavuče ruku u fioku vadeći rukopis otud - ali ja vam, mladi čoveče, savetujem, da uzmete ovaj rukopis, da ga odnesete kući i da ga spalite u furuni!

Još čim je Šapčanin izustio reč "ali", mene je pljesnulo nešto po čelu kao hladan mlaz vode, jer sam osetio da iza toga "ali" dolazi nešto neprijatno, nešto oporo, nešto grubo, nešto nemilosrdno. I Šapčanin razveza zatim jednu dugu i rečitu besedu, koja je imala ton roditeljskoga saveta. Govorio mi je o svetinji dinastije i o potrebi njene neprikosnovenosti; objašnjavao mi je potrebu lojalnosti jedne državne ustanove, koja je upravo i stvorena inicijativom i potporom dinastije; govorio mi je zatim o mojoj mladosti i budućnosti, koju drugim načinom i drugačijim pojimanjem prilika treba sebi da zasnujem. On najzad završi svoj krasnorečivi govor, ponavljajući još jednom:

- I ja vam, mladi čoveče, savetujem da ovaj svoj komad spalite!

Ako sam penjući se, preskakao po tri stepenika, ja sam silazio izvesno i po pet, jer sam se za sekund sručio sa treće galerije u parter, sa rukopisom pod pazuhom.

Razume se da nisam poslušao Šapčaninov savet. Teško je to svoje rođeno čedo predati ognju i gledati kako plamen proždire listove, koje je ispisala mladalačka volja i plemenita ambicija. Stavio sam ga u fioku, na dno, ispod mnogih drugih hartija, a izvadio sam iz fioke čist tabak hartije da drugo što počnem pisati.

Prolazile su godine, a moje Sumnjivo lice počivalo je mirno i neuznemiravano na dnu fioke. Prolazile su godine i događaji su se valjali. Za nas, pozorišnu publiku, bio je veliki događaj i to kada je jednoga dana Milorad Šapčanin otišao iz pozorišta, a na njegovo mesto došao Nikola Petrović. Ta promena nije značila samo promenu ličnosti, već i promenu režima u pozorištu. Napredna stranka, čiji je eksponent bio Nikola Petrović, zakonima koje je inaugurisala, proširila je slobode svima pojavama javnoga života. Počeo se osećati jedan življi društveni pokret, jedan svežiji dah i mnogo štošta, što je do juče bilo neprikosnoveno, počeo dobijati jednu običniju, da ne rečem banalniju fizionomiju.

Meni tada pade na pamet da na dnu jedne fioke u mome stolu leži godinama jedan rukopis i učini mi se da je upravo došlo njegovo vreme. Izvadim, dakle, jednoga dana rukopis, stresem sa njega prašinu, pročitam, ispravim i uputim se sa svežnjem pod pazuhom novome upravniku, čija je kancelarija bila na prvome spratu iz Dositejeve ulice, te do koga je lakše bilo dopreti.

Ja neću da ponavljam kazivanje o onim strepnjama za vreme očekivanja presude, na koju ipak nisam čekao toliko dugo, jer je pokojni Nikola Petrović bio vredan i predusretljiv čovek.

Jednoga dana, nakon dve ili tri nedelje, idući Hilendarskom ulicom, spazih sa protivne strane pokojnog Nikolu Petrovića, koji je tada u toj ulici stanovao. Još na dvadeset metara rastojanja, Petrović udari u glasan i sladak smeh i produži još i kad se zaustavih pred njim. Kada ga prođe smeh, on mi reče:

- E, slatko sam se smejaio onoj vašoj stvari, pa kad vas videh izdaleka, meni pade na pamet. E, ono je divota, prosto divota! Čitao sam pre neki dan u krevetu i kažem vam, tresao sam se od smeha. Moram vam čestitati, Nušiću!

I on mi srdačno prodrmusu ruku, a na mome se licu izli izraz zadovoljstva i ponovo mi prodoše kraj očiju probe, mnogobrojne probe, glavna proba, publika, i zazvoni mi u ušima prvi znak zvonceta za dizanje zavese.

- Žestoko, kažem vam, samo, ovaj, dođite vi, Nušiću, još danas k meni da vam dam rukopis...

- Kako? -... zinu ja.

- Da, da vam dam rukopis da ga nosite kući. Znae, ne volim da se nađe u mojoj fioci; mator sam da idem u apsu. Nego nosite vi to što pre svojoj kući.

Meni se prevrnu Hilendarska ulica zajedno sa Mitropolitovom baštom, progutah uzbuđenje i razočaranje i već toga dana, pred podne, smestih rukopisa i izvadih čist tabak hartije da drugo što počnem pisati.

Prolazili su opet dani i godine, a Sumnjivo lice ležalo je u pritvoru, bez istrage i bez isleđenja. Bio sam gotovo i zaboravio na taj rukopis.

Godine 1900. dolazim ja za upravnika pozorišta i smenjujem Nikolu Petrovića. Pozorišni pisac i sam, imao sam ambiciju da svoje upravljanje obeležim što obilatijom prinovom izvornoga repertoara, te nisam prezao ni od smelijih pokušaja, verujući da će to dati maha izvornoj drami i da će slabiji pisac izvući konzekvence iz svoga neuspeha, a bolji i jači ohrabriti se podstrekom i poći novom stvaranju. Je li čudo, dakle, što mi je u toj težnji palo na pamet da tamo negde, u jednoj fioci moga stola, leži zaboravljen jedan komad? I nije li prirodna bila moja nada da će nova uprava, koju sam predstavljao ja, izvesno biti predusretljivija od dosadanih uprava? Ako ikad, dakle, sad bi bilo vreme i sad prilika, kao nikad dosad, da Sumnjivo lice vidi sveta.

Ja opet vadim komad sa dna fioke, stresam. prašinu sa njega, i odnosim ga jednoga dana te stavljam na sto upravnika pozorišta. Rukopis nije dugo čekao na pregled, seo sam jednoga od prvih dana, zatim, da ga pročitam još jednom.

Sto upravnički veliki, prostran, na stolu akta, na aktima numere, zvonice, pa fotelja i na zidu, iza mene, kraljeva slika u bogatome ramu. Ulazi u kancelariju pozorišni činovnik i donosi akta na potpis akta sa državnim žigom, potpis pod štambiljom utisnutom titulom - i sve to, i sve oko mene, stvara u meni neko zvanično raspoloženje, stvara jednu naročitu, kancelarijsku atmosferu i ispravljam se nekako u fotelji iza koje, a nad mojom glavom, visi u debelom ramu slika Njegovog Veličanstva Kralja.

Čitam komad, čitam, i kad naiđem na reč "dinastija", okrećem se oko sebe i pogledam obazrivo u sliku Njegovog Veličanstva Kralja. Čitam dalje, čitam ga sedeći zavaljen u upravničkoj fotelji i, bome, kad sam dočitao do kraja, učini mi se sasvim drugačiji no što mi se činio kad sam ga čitao kod kuće, kao pisac. I najzad, kad sam ga pročitao još jedanput, desi se ono što se moralo desiti. Ustajem sa fotelje, dižem sa stola rukopis i vraćam ga sebi kao piscu, a razume se, propraćam to sve ovim mudrim rečima:

- Dragi moj gospodine Nušiću, nosite vi ovaj rukopis kući. Lep je komad, dobar je komad, ja vam čak i čestitam na njemu, ali nosite vi to kući, jer ne bih bio rad da se nađe ovde, u mojoj upravničkoj fioci.

- Ali, zaboga - pokušavam ja, Nušić pisac, da se bunim - ranije uprave razumem... ali danas... pa onda vaša težnja da prinovite repertoar...

- Sve je to tako... da, tako je - odgovaram ja, Nušić upravnik - ali ja vam kao vaš iskren prijatelj, i u interesu vaše budućnosti, savetujem, nosite ovaj rukopis kući. Vi ste mlad čovek, pa treba da me poslušate!

Ovaj sam razgovor vodio, pogledajući u veliko ogledalo, koje je bilo prema mome stolu i u kome je, preda mnom, sedeo pogružen pisac Nušić. Da bih ga umirio, ja napravih jednu kompilaciju iz nekadanje besede Šapčaninove i održah jedan dug govor, te jedva najzad uspeh ubediti onoga u ogledalu da uzme rukopis i da ga odnese kući, i ostavi na njegovo staro mesto, na dnu fioke, pod debelim svežnjem drugih rukopisa.

Između ove istorije, koju ovde ispisujem, i prvoga prikazivanja Sumnjivoga lica prevaljali su kraj nas veliki i krupni događaji. Prošlost, koju smo još i mi zapazili, izmakla je vrlo daleko; zasuti su ili su iščezli po putu tragovi teških stopala koje je ona u sporome hodu za sobom ostavljala. Od onih mutnih vremena do danas, prošlo je toliko stvari i izmenjeno toliko duha u našim naravima, da nam danas briga stare policije o dinastiji izgleda kao karikatura iz Tvenovih anegdota ili iz Gogoljevih komada. Sumnjivo lice možda je, usled toga, izgubilo jedan deo draži, koju je moglo imati pre trideset ili četrdeset godina, ali ne i svoj hroničarski karakter.

Ako, ipak, u ovoj komediji ima aluzija koje nisu zastarele; ako ima pogdekoje reči koja bi se mogla i danas reći; ako ima pojava na koje bi se i danas mogao pružiti prst - to je samo dokaz da u birokratiji celoga čovečanstva, svih naroda i svih rasa, ima elemenata koji su opšti i večiti, te koji će komediografima budućnosti tako isto pružiti materijal kao što ga je meni prošlost pružila.

Ja bih mogao ovde da završim, ali Sumnjivo lice ima još jednu svoju naknadnu istoriju. I predmeti često, kao ljudi, preživljavaju događaje, čudnovate doživljaje, pokatkad čak i avanture. I ovaj komad, Sumnjivo lice, preživeo ih je.

Godine 1915. ja sam se nalazio u Skoplju kao upravnik pozorišta. Tu me je zatekao i slom i odatle sam krenuo u bekstvo, u Albaniju. Otvorio sam sve fioke na svome stolu, i pobacao jedan deo nedovršenih rukopisa i beležaka, a sve što je dovršeno ili bar detaljnije skicirano - poneo sa sobom. Tom prilikom, tamo na dnu fioke, našao sam i - na večitu robiju osuđeno Sumnjivo lice i poneo ga sa sobom. Najzad, do Prištine dokle se bežalo železnicom, i mogao se poneti čitav

denjak rukopisa, koji je težio možda, deset, petnaest kila. Ali od Prištine, odakle smo peške morali poći put Prizrena, teško mi je bilo nositi na leđima toliki teret. U Prištini sam, dakle, morao nanovo reducirati rukopise, morao sam odbaciti ono što je manje vredno, a poneti samo ono čemu sam pridavao naročitu važnost. Odabirajući tako i bacajući na pod sve ono što sam rešio žrtvovanjem, dođe red i na Sumnjivo lice. Pogledah ga, pogledah uzduž i popreko, i - najzad odlučih. Bacih ga na patos, u gomilu onih rukopisa koje žrtvujem, koje odbacujem od sebe, kojima namenjujem da za uvek propadnu. "Idi, bedo!" - mislio sam bacajući ga. - "Nisam bio kadar preneti te preko pozornice, a gde li bih bio kadar preneti te preko Albanije?"

I krenuo sam jednoga dana, noseći na leđima mali paket najdragocenijih mi rukopisa, a tamo u Prištini, u jednoj arnautskoj kući u kojoj sam stanovao, ostali su rukopisi na smrt osuđeni.

Ali ni u Prizrenu se nije moglo ostati, a putujući dotle, uvideo sam koliko je i to veliki teret što sam ga poneo i rešim da i taj deo rukopisa ostavim. Ali ih ne ostavljam nezbrinute kao one tamo u Prištini, bačene na pod i osuđene na propast, već ih poveravam jednoj Srпкиnji, Prizrenki, koja ih brižljivo prikriva na tavanu, pod samim patosom.

Mi odlazimo iz otadžbine i tri duge godine provodimo u tuđini, a krajem osamnaeste, odmah za vojskom, vraćam se i ja u Skoplje. Malo dana, zatim, i ja saznajem tužnu vest, da su Bugari u Prizrenu, premećući srpske kuće da traže oružje, našli one moje dragocene i odabrane rukopise, skrivene pod patosom na tavanu, i spalili ih.

Za vreme izbeglištva, međutim, moj otac, koji je stanovao u Prištini, umro je, i, čim je bilo moguće, žena mi ode u Prištinu da mu nađe grob. Prolazeći kroz prištinske ulice, sretne se sa onim Arnautinom u čiju smo se kuću bili sklonili, i ovaj je pozdravi: "Ama, gospođo, da svратиš do mene. Kad ste pobegli odavde, pobacali ste neke hartije, a ja pokupio i sačuvao!"

Žena svрати, uze i donese mi u Skoplje.

Branislav Nušić

LICA

JEROTIJE PANTIĆ, sreski kapetan

ANĐA, njegova žena

MARICA, njihova kći

VICA, ŽIKA sreski pisari

MILISAV

TASA, praktikant

ALEKSA ŽUNJIĆ, sreski špijun

GAZDA SPASA

GAZDA MILADIN

JOSA, pandur

Zbiva se u doba naših očeva, u jednoj pograničnoj palanci.

ČIN PRVI

I

Soba palanački nameštena. Vrata sa strane i u dnu.

JEROTIJE, ANĐA

JEROTIJE (šeta uzbuđeno s rukama pozadi držeći jedno pisamce).

ANĐA (dolazi iz leve sobe): Što si me zvao?

JEROTIJE (podmeće joj pismo pod nos): Pomiriši!

ANĐA: Ala lepo miriše!

JEROTIJE: Našta?

ANĐA (doseća se): Čekaj!... Miriše na prominle.

JEROTIJE: Baš si pogodila!

ANĐA: Nego?

JEROTIJE: Miriše na Đoku.

ANĐA: Kakvog Đoku, boga ti?

JEROTIJE: Eto, takvog!

ANĐA: Govori, čoveče, šta je, ništa te ne razumem.

JEROTIJE: Imaš li ti kakvog Đoku u familiji ?

ANĐA (domišljajući se): Nemam!

JEROTIJE: E, ako ti nemaš, tvoja ćerka ima.

ANĐA: Ama, šta govoriš, boga ti?

JEROTIJE: Ne govorim ja, Anđo, on govori, on!

ANĐA: Ama ko?

JEROTIJE: Pa Đoka!

ANĐA: Opet! Govori jedanput, čoveče, da te razumem?

JEROTIJE: Je l' hoćeš da razumeš? E, pa na, pročitaj ovo, pa ćeš razumeti! (daje joj pismo)

ANĐA (čita pismo): "Đoka".

JEROTIJE: Njega znamo već. Ostavi njega pa počni ozgo.

ANĐA (čita ozgo): "Marice, dušo moja!"

JEROTIJE: Aha, je l' ti sad miriše na prominle?

ANĐA: (nastavlja čitanje): "Primo sam tvoje slatko pismo i izljubio sam ga stotinu puta."

JEROTIJE: Čudo nije izljubio i pismonošu i upravnika pošte i...

ANĐA: (čita dalje): "Postupiću tačno po uputstvima koja si mi u njemu izložila."

JEROTIJE: Divota! Tvoja ćerka šalje uputstva. Ako tako potera, može početi još i da šalje faspise; može čak da zavede i delovodne protokole pa da počne posao pod numerom...

ANĐA (čita dalje): "Jedva čekam srećan čas da pritisnem..."

JEROTIJE (prestravi se): Šta da pritisne?

ANĐA (nastavlja): "Poljubac na tvoja usta."

JEROTIJE: Čudo ne kaže da udarim pečat na tvoj raspis.

ANĐA (završava čitanje): "Tvoj do groba verni Đoka." (zgranuta)

JEROTIJE: Đoka! Eto ti ga s misli i s personom! Sad znaš ko je Đoka.

ANĐA (krsti se): Ju, ju, ju, ju, Gospod je ne ubio! Prste ću joj iseći, da ga majci nikad više ne napiše pismo.

JEROTIJE: More, će da ga napiše nosem. Nosem će da ga napiše, samo kad hoće. ANĐA: Otkud ti ovo pismo?

JEROTIJE: Doneo poštar.

ANĐA: Za nju?

JEROTIJE: Za nju, dabome!

ANĐA: I ti ga otvorio?

JEROTIJE: Otvorio, dabome.

ANĐA: Bolje da nisi, bolje boga mi, nego ovako što mi presede. I kako ću da joj kažem da si joj otvorio pismo?

JEROTIJE: Eto ti sad! Čudo božje! Otvarao sam ja pisma malo veće gospode, pa neću Đokino.

ANĐA: Otvarao si, al' si zbog toga i službu izgubio.

JEROTIJE: Izgubio, pa šta? Posedeo malo, koliko da se zaboravi, pa posle opet dobio službu.

ANĐA: Pa jeste, al' nemoj sad opet da otvaraš pisma.

JEROTIJE: Moram! Nije što hoću, nego moram. Znaš kako je to, ostane čoveku u krvi. Ima ljudi koji vole tuđe pile, ima ih koji vole tuđu ženu, a ja volim tuđa pismo. U mojim je rukama, gledam ga, a ne znam šta u njemu piše. Ne možeš da izdržiš, pa to ti je. Slađe je meni pročitati tuđe pismo no pojesti tri porcije sutlijaša sa cimetom, a ti, Anđo, znaš koliko ja volim sutlijaš sa cimetom. Eto, došlo od jutros puno pisama iz ministarstva, iz okruga, iz opštine. Kad, jedno pismo miriše. Znam pisma iz ministarstva ne mirišu, ne mirišu ni ona iz okruga, a ona iz seoskih opština... možeš misliti već!... Uzmem ovo pismo, pogledam, kad... "Gospođici Marici Pantićevoj." Oho, rekoh, tu smo! Otvorim ga, pomirišem, kad... zamirisa Đoka. Eto ti!

ANĐA: Ja ne znam, boga mi, šta radi ova država! Zar nije bolje da devojke uče čitati i pisati tek kad se udadu.

JEROTIJE: Pa i onda ne znam šta će im. Da čitaju valjda iz "Kuvara" kako se prave puslice i mušakacone. Tu je muž, pa ako mu se jedu puslice, a on neka pročita ženi kako se prave.

ANĐA: Pravo kažeš!

JEROTIJE: A nisi ni pogledala odakle jepismo?

ANĐA (zagleda): "Prokuplje".

JEROTIJE: Kažem ja tebi, Anđo, ne šalji dete u goste tetki, ali ti, neka, neka se dete provede malo. E, eto ti sad, ona se provela, a sad možeš ti da se provodiš.

ANĐA (razmišlja): A opet, šta znaš, Jerotije, možda je ovo kakva dobra prilika?

JEROTIJE: Hm, dobra prilika, Đoka, dobra prilika! Idi, boga ti! Dobra je prilika gospodin Vića, a ne Đoka! I ti, da si majka kao što treba, ti bi trebala da je naučiš. Eto čovek je hoće, nije da neće. Baš pre neki dan opet mi je rekao: "Kad bi se mi orodili, gospodine kapetane, gde bi nam bio kraj !"

ANĐA: Govorila sam joj, nije da joj nisam govorila, ali kad ga dete ne voli.

JEROTIJE: A po čemu ga opet mora voleti? Nisi ni ti mene volela kad si se udala, pa šta ti fali? Nego reci, nisi ni ti mnogo navaljivala na nju?

ANĐA: Pa i nisam. Otežem stvar zbog one njegove krivice. Rekoh, nek se to svrši pa onda neka prosi.

JEROTIJE: Ama, kakva krivica, pobogu brate! Gde si ti još videla kod nas da je činovnika glava zbolela zbog krivice? A posle, pametan je to čovek zna taj šta radi. Pokrao je on sva ta akta, i sad nema akta, nema ni krivice. Ne može mu ministar ništa, manj da ga istera iz službe. Ali i da ga

istera, misliš mari on? Skrckao je taj paricu, pa mu se može i bez službe. Sedeće godinu-dve i davaće pare na zajam seljacima. Ako baš hoće nanovo službu, sačekaće dok padne vlada, pa će ga posle druga sa klasom u službu.

ANĐA: Ama, zar istina taj čovek ima toliko para?

JEROTIJE: Ima, nego! I ima dosta, bome. Pisar druge klase i nema više nego četrnaest meseci kako je u ovome srezu, a došao je kao pištolj. Al' ume, brate! Eto, onaj drugi gospodin Žika celog će života ostati siromah. Njemu dosta kad mu ponudiš litar-dva vina. Al' ovaj, jok! Neće da se prlja za sitnicu; ne voli čak ni da primi na rad prodaje, procene, licitacije i takve stvari, veli: "Neka to gospodin Žika." On samo na krupno hvata. Njegova je struka politika i na njoj, bome, dobro zarađuje. Najviše zarađuje na dinastiji. Za njega je dinastija krava muzara. A muze, brate, vešto! Tek vidiš, pritvori kakvog gazdu, veli: "Lajao protiv dinastije!" i natovari mu ovolika akta... sedam, osam, dvanaest svedoka... pet godina robije. A jednog dana tek, nestalo akta, ili iskazi svedoka sasvim drukče glase nego kad si ih prvi put čitao, i onaj... tek vidiš - u slobodi. Eto, tako, ide mu taj posao od ruke. E, to je, vidiš, domaćin čovek, takvog zeta daj, a ne Đoku.

ANĐA: Šta ću, šta mogu, kad ga ona ne trpi, kaže liči joj na petla.

JEROTIJE: Rotkve njoj strugane! A šta bi ona htela! I ja sam ličio na petla kad sam tebe uzeo, pa šta ti fali?

II

GOSPODIN VIĆA, PREĐAŠNJI

VIĆA (dolazi iz kancelarije sa telegramom u ruci): Dobar dan, želim!

JEROTIJE: A ti si, gospodin-Viće. Baš sad nešto o tebi govorimo.

VIĆA: Telegram, znate, pa rekoh...

JEROTIJE: Iz okruga?.

VIĆA: Nije, iz ministarstva.

JEROTIJE (sa većom pažnjom): Iz ministarstva? Šta je?

VIĆA: Šifra.

JEROTIJE: Šifra? Poverljivo?

VIĆA: Vrlo poverljivo.

JEROTIJE: Anđo, skloni se ti! Znaš, poverljive stvari nisu za žene.

ANĐA: Znam, de, razumem ja to! (polazi)

JEROTIJE: A je l' ponese ono pismo? (spazi ga u njenoj ruci) Pa ovaj, natrljaj joj nos i kaži da ja to ne trpim. Neka ne čeka da ja...

ANĐA (ode).

III

JEROTIJE, VIĆA

JEROTIJE: Šifra, a? Je l' nešto važno?

VIĆA: Ne znam!

JEROTIJE: Jesi razrešio?

VIĆA: Jesam.

JEROTIJE: Pa šta je?

VIĆA: Ne znam!

JEROTIJE. Ama, kako ne znaš?

VIĆA: Eto, pa čitajte sami! (daje mu telegram)

JEROTIJE (čita i iznenađuje se, zagleda depešu sa svih strana, pogleda Viću, pa opet pokušava da čita): Pa dobro, šta je ovo?

VIĆA: Ne znam.

JEROTIJE (čita glasno): "Plava riba" - jest "plava riba". Budi bog s nama! (čita opet) "Plava riba, kljukana dinastija." (trgne se) Ama, gospodine Vićo, šta je ovo? (čita dalje) "Lokomotiva, okrug, trt, trt, trt..." (pogleda u Viću pa nastavlja) "... zora, kundak, vladika, fenjer, svastikin but, bubanj, pečat, penzija, pop!" (prestaje) Budi bog s nama, šta je ovo?

VIĆA: Ne znam, ne razumem. Znojio sam se po sata dok sam razrešio.

JEROTIJE (šeta zamišljeno): Što ne razumeš ti, dobro; ali, eto, ni ja ne razumem. Nijednu reč ne razumem. 'Ajđ' ovo "dinastija" i ovo "trt, trt, trt", kad se veže, recimo, moglo bi se još nekako i razumeti. To bi moglo značiti, na primer: "Uđite u narod strahopoštovanje prema" dinastiji " Al'

ovo drugo ovaj pop, pa ova plava riba i ovaj svastikin but, to baš ne može ništa značiti. (čita opet u sebi) Ne znam! (misli se) A da, ipak, ovo ne znači nešto, samo vrlo zavijeno rečeno, a? I to možda vrlo važno?

VIĆA: I ja bih rekao.

JEROTIJE: To bi moralo biti štogod vrlo važno jer ako bi bilo da tebe, gospodine Vićo, otpuštaju iz službe, zbog onoga što si udesio da se u akta podmetne lažni testament, to ne bi moralo šifrom.

VIĆA: Dabome! Ne bi moralo šifrom čak i kad bi vas penzionisali, zbog onog što ste udesili da se čovek zaduži kod Uprave fondova na tuđe imanje.

JEROTIJE (ujeda se): Jest, ne bi ni to moralo šifrom! Mora da je to važnije što. Da nije mobilizacija, ili... ko zna šta sve može biti? Ama, jesi li ti to, gospodine Vićo, dobro razrešio?

VIĆA: Reč po reč. Vido sam odmah da je nešto vrlo važno pa sam pažljivo radio.

JEROTIJE (misli): "Plava riba"! Dobro, neka mu bude "plava riba", ali "kljukana dinastija ". Kad se zrelo razmisli ima tu i uvrede, gospodine Vićo! To ne može drukčije biti nego ti si nešto pogrešio.

VIĆA: Evo, da donesem šifre, pa sami da vidite.

JEROTIJE: Razrešio si donjom, opštom šifrom?

VIĆA: Jeste!

JEROTIJE: A nisi probao gornjom, specijalnom?

VIĆA: Gle! Nisam, boga mi!

JEROTIJE: Pa to će biti, to će biti, gospodine Vićo! 'Ajd brže, ako boga znaš, izgoreh od nestrpljenja! 'Ajdemo u kancelariju! (odu desno)

IV

ANĐA, MARICA

MARICA (napolju, levo, čuje se tresak nekog čuda koji se razbio o zemlju; odmah zatim pojavljuje se uzbuđena).

ANĐA (dolazi za njom): Što da razbiješ šerpenju?

MARICA: Pa šta bih drugo mogla razbiti kad mi je šerpenja bila u ruci?

ANĐA: Pa dobro, al' zašto da je razbiješ?

MARICA: Ja sam ti kazala jedanput zasvagda, neću ni reći više da mi govoriš o tome gospodinu Vići, a ti nećeš da me se okaneš. Sad sam se rešila, čim mi progovoriš makar jednu reč o njemu, da razbijem što mi prvo dođe do ruke. Drukče ne mogu s tobom da izađem nakraj.

ANĐA: Pa ne govorim ja za tvoje zlo.

MARICA: Zašta god da mi govoriš, neću da čujem, razumeš li me? Čim mi ga pomeneš, razbiću što god dočepam.

ANĐA (krsti se): Budi bog s nama, a da kažeš bar da je rđav čovek. Eto, baš malopre razgovaramo ja i otac, veli ima para, a i voli te čovek, kazao je ocu da te voli.

MARICA (dočepa čašu s cvećem koja stoji na stolu i trese je o zemlju).

ANĐA: E, jesi besna, kćeri!

MARICA: Kazala sam ti, nije da ti nisam kazala, pa šta me izazivaš!

ANĐA: Šta ti je danas?

MARICA: Šta mi je? Još me pitaš?... Otvorili mi pismo, čitali ga možda celom svetu, pa sad me pita šta mi je danas!

ANĐA: Pa lepo, 'ajd da razgovaramo ljudski i pametno o tome.

MARICA: (dočepa flašu s vodom, odlučno): O čemu? O kome?

ANĐA: O... Đoki!

MARICA (ostavi flašu): Šta da govorimo?

ANĐA: Pa tako, da mi kažeš ko je to, šta je, kakav je...?

MARICA: Kakav je da je, ja ga volim, pa to ti je!

ANĐA: Pa znam, kćeri, al' ne ide to tako!

MARICA: Ide, boga mi! Do devetnaeste godine nisam ni mislila na udaju, ostavila sam to vama, od devetnaeste do dvadeset prve mislila sam i kazala sam vam: nađite mi. Kad sam navršila dvadeset prvu, a vi nikog niste našli, kazala sam vam: ja ću naći. Pa eto, našla sam!

ANĐA: Ama kako to "našla sam"... I... nije to valjda... kako da kažem...

MARICA: Jeste, jeste, svršeno je, ako si to htela da pitaš! Ako ne veruješ, evo da ti pročitam šta sam mu pisala. (izvadi iz kecelje parče hartije) Na, ovo je taj odgovor od njega što ste ga vi otvorili i pročitali. Evo slušaj! Ovo napred te se ne tiče, nego ovo. (čita) "Ja sam ti već usmeno govorila da je moj otac..." (govori) I to te se ne tiče! (čita) "A taj gospodin Vića, zbog koga..." (govori) I to te se ne tiče! (čita) "Ni ostali u srezu..." (govori) I to te se ne tiče!

ANĐA: Pa šta me se onda tiče?

MARICA: Evo ovo! (čita) "Zato, ako me odista voliš, ti odmah kreni na put. Dođi ovamo i kad stigneš, odsedni u hotel - Evropi, ali nemoj izlaziti nigde u varoš. Malo je mesto pa bi odmah pao u oči. Sedi u sobi i javi mi ceduljicom da si stigao. Ja ću tad izaći pred oca i pred majku otvoreno. Ako pristanu, zvaću te da odmah svršimo stvar; ako ne pristanu, ja ću doći tebi u hotel i pući će bruka kakva se nije desila otkako je sveta i veka. Tada već ni otac ni majka neće imati gde..." (prestane čitati) Ovo dalje te se ne tiče! Eto, sad znaš! Jesi razumela? Na to mi on odgovara: "Postupiću tačno po uputstvima koja si mi u pismu izložila." Jesi razumela sad? Eto ti, pa se prema tome sad upravljajte i ti i otac.

ANĐA (krsti se): Ju, ju, ju, kćeri, crna kćeri šta sam doživela? Obećavaš čoveku da mu ideš u kafanu. Gospode bože kakva je ovo današnja mladež!

MARICA: Onakva kakva je uvek bila mladež...

ANĐA: Ju, pomeri se dete... nikad to nije bilo, nikad! Izmetnuo se svet, prevrnulo sve tumbe i promenilo se...

MARICA: Promenilo se samo mesto i ništa više.

ANĐA: Kakvo mesto?

MARICA: Pa tako. Sad devojke zakazuju sastanke u kafani, a u tvoje vreme su na tavanu.

ANĐA: To nije istina. A i da je istina, opet je to drugo.

MARICA: Ne znam po čemu?

ANĐA: Pa po tome što je sramota da devojka izađe iz kuće, a tavan je u kući.

MARICA: E, to ti vredi!

ANĐA: Al' ovo, u kafani, ja da doživim da moja kćerka ide u kafanu sa mladićem!

MARICA: A ti nemoj da živiš! Ne moram ja ići, može on ovamo doći ako pristajete.

ANĐA: Ama kako ako pristajemo? Niti znamo ko je, ni šta je, ni...

MARICA: Pa pitaj me ako ti treba, pa ću ti kazati.

ANĐA (krsti se): Gospode bože! Pa dobro, evo da te pitam. 'Ajd kaži mi: koji ti je taj Đoka?

MARICA: Apotekarski pomoćnik.

ANĐA: Apotekarski pomoćnik? Zato njegovo pismo miriše na prominclu!

MARICA: Baš si pogodila!

ANĐA: Svejedno, našta bilo, tek miriše. Pa dobro kćeri, jesi li razmislila ozbiljno, šta je jedan apotekarski pomoćnik, od čega ćete da živite?

MARICA: To nemoj ti da brineš.

ANĐA: Da ko će? Ne možete se hraniti prominclama, niti se oblačiti u fačle.

MARICA: To je naša briga, a vaša je da razmislite što pre, da ne bude posle dockan kad već pukne bruka. Čula si šta u pismu piše i tako će i biti. On ako ne stigne danas, stići će sutra zaceo i onda... Upamti i slobodno kaži ocu, bruka mu ne gine!

ANĐA: Gde bih mu to kazala, pobogu, dete! Ne bih ja to njemu smela...

MARICA: Ako nećeš ti, ja ću mu kazati.

ANĐA: Nemoj, bolje nemoj. Naljutićeš ga, pa još gore. Pusti mene, ja ću to polako, izdaleka, lepim. Nemoj, molim te, ti!

MARICA: Kako god hoćeš, meni je svejedno!

V

JEROTIJE, PREĐAŠNJI

ANĐA (čim se pojavi Jerotije na desnim vratima): Htela bih, Jerotije...

JEROTIJE (značajno, prst na usta): Pst!

MARICA (odlučno): Slušajte, oče!

JEROTIJE (kao gore): Pst! Stvar je vrlo važna! Izađite iz ove sobe.

ANĐA: Moram da razgovaram s tobom nasamo, jer nemamo vremena.

JEROTIJE: Ima i država da razgovara sa mnom nasamo, a država je preča.

MARICA: Meni je svejedno, samo da se posle ne kajete! (ode u levu sobu)

ANĐA: Stvar je ozbiljna...

JEROTIJE: I ovo je stvar ozbiljna, još kako ozbiljna. Zvaću te, idi sad, zvaću te! (odgura je u levu sobu)

ANĐA (odlazeći): Boga mi, Jerotije, grešiš... (ode)

VI

JEROTIJE, VIĆA

JEROTIJE: (na vratima, iz kojih je došao): Odi, gospodine Vićo.

VIĆA: Jeste li sami?

JEROTIJE: Sam. Ne možeš u celoj kući da nađeš mesta gde možeš poverljivo da razgovaraš. Ona naša kancelarija prava jurija, tek zineš, a neko upadne. Ovde, opet, možemo! (seda) Deder sad, molim te, gospodine Vićo, pročitaj mi još jedanput tu depešu, ali polako, reč po reč. (metne školjku od šake na uvo)

VIĆA (obzirući se da ko ne sluša): "Strogo poverljivo. Prema saznanju i tragu do sada uočenome..."

JEROTIJE: Aha, ah!...

VIĆA (nastavlja): "... u tome se srezu sada nalazi izvesno sumnjivo lice..."

JEROTIJE: Upamti, gospodine Vićo, "sumnjivo lice."

VIĆA (nastavlja): "... koje nosi sobom revolucionarne i antidinastičke spise i pisma..."

JEROTIJE: Pročitaj to, molim te, još jedan-put! (metne na oba uva školjke)

VIĆA (ponavlja) "... koje nosi sobom revolucionarne i antidinastičke spise i pisma..."

JEROTIJE (uzima depešu): Daj i ja da pročitam. (čita)"Koje nosi sobom revolucionarne antidinastičke spise i pisma..." (vraća mu depešu) Čitaj dalje!

VIĆA (čita): "sa namerom da ih prenese preko granice..."

JEROTIJE: Aha, ah! Deder dalje!

VIĆA (čita): "... Tačan opis ovog sumnjivog lica nepoznat je vlastima! Jedino se zna da je to mlad čovek. Učinite sve što je moguće da se ovo lice u vašem srezu pronađe, spisi i pisma od njega oduzmu i pod jakom stražom sprovede u Beograd. Udvojte pogranične straže da bi mu se sprečio prelazak preko granice i ako vam zatreba pomoć, obratite se u moje ime susednim sreskim vlastima."

JEROTIJE: Aha, gospodine Vićo, ovo nije plava riba i svastikin but? Ovo je važna i ozbiljna stvar. A? Daj ovamo tu depešu! (stavlja je na dlan i uznosi kao da joj odmeri težinu) Šta misliš ti, gospodine Vićo, koliko je teška ova depeša?

VIĆA: Bome!

JEROTIJE: Ako hoćeš da joj izmeriš težinu, treba da znaš šta nosi. Šta misliš, gospodine Vićo, šta nosi ova depeša?

VIĆA: (sleže ramenima)

JEROTIJE: Nosi klasu, gospodine Vićo, klasu!

VIĆA: Vama, gospodine kapetane!

JEROTIJE: Pa meni, dabome! Uostalom ti, gospodine Vićo, i ne mariš mnogo za klasu. Pa jes', šta će tebi?

VIĆA: Ne kažem da mi treba klasa, ali bih voleo onako da se sredim, da se odomaćim...

JEROTIJE: Znam šta hoćeš da kažeš. Ne brini, gospodine Vićo, ako ovaj posao svršimo, meni klasa, a tebi nevesta u kuću.

VIĆA: To tako vi kažete, a devojka?

JEROTIJE: Devojka ima da ćuti i da sluša roditelje, samo ako mi pomogneš da uhvatimo ovo lice.

VIĆA: Ako meni samo poverite stvar ja ću ga uhvatiti.

JEROTIJE: Dobro, da ti poverim, al' kako ćeš da ga nađeš? 'Ajd', kaži mi, kako ćeš ga naći?

VIĆA: Pa ja mislim, ovaj, na osnovu ove depeše da uhapsim gazda-Spasoja Đurića.

JEROTIJE: Da uhapsiš gazda-Spasoja?! Uha, kud ti zaošija, gospodine Vićo. Čestit čovek i miran, najbogatiji trgovac...

VIĆA: Pa baš zato!

JEROTIJE: Ama otkud to ide?

VIĆA: Ne bi mu baš ništa falilo. Odsedeo bi dva do tri dana u apsu, a ja bih ga posle pustio.

JEROTIJE: Znam ja da bi ga ti posle pustio, ali što ne ide, ne ide! Otkud gazda Spasoje sumnjivo lice? Zar ne vidiš da ovde piše "mlad čovek", a gazda Spasoje ima šeset godina. Pa onda, i da ga uhapsiš, kamo ti kod njega revolucionarni i antidinastički spisi? Ako i preturiš hartije gazda-Spasojeve, šta ćeš naći? - Priznanicu tvoju, priznanicu moju, a to, brate, nisu sumnjivi spisi.

VIĆA (buni se): Pa, ono...

JEROTIJE: Ono jest, sumnjivi su, zato što ne misliš da mu platiš. A ne mislim ni ja, ako hoćeš pravo da ti kažem. Dosta on zarađuje od ovog naroda, a mi smo, kao vlast, pozvani da uzmemo u zaštitu narod od takvog globadžije. A kako ćeš ga zaštititi drukče do ako zakineš pogdešto od gazda-Spasoja. Ali, gospodine Vićo, ako su naše priznanice sumnjive, nisu antidinastičke. Ne možeš tek uzeti naše priznanice pa ih poslati gospodinu ministru kao antidinastičke spise! Je l' tako? Nego slušaj ti mene, gospodine Vićo. Ovo je velika i važna stvar, od nas zavisi spas države, te se moramo ozbiljno uzeti u pamet. Jesu li svi činovnici ovde na okupu?

VIĆA: Svi su, samo je g. Žika "otišao u srez".

JEROTIJE: Eto ti sad, šta će u srez?

VIĆA: Nije otišao, nego napio se juče, a naši činovnici, kad se ko napije pa ne dođe ceo dan u kancelariju, kažu obično "otišao u srez".

JEROTIJE: Taj mi često ide u srez. Razumem kad se napije pri kakvoj većoj licitaciji, pri kakvoj proceni za zajam kod Uprave fondova ili tako što, ali je on počeo u poslednje vreme da se napija i kod najsitnijih usluga koje vrši građanstvu. Izda nekom lažan stočni pasoš, napije se, natera nekog da plati dug koji ne priznaje, napije se. E, pa, brate, to ne vredi tako za sitne stvari. Zbog toga pati država, a treba i o tome koji put voditi računa.

VIĆA: Pa treba, dabome!

JEROTIJE: Kaži panduru Josi - u njega je dobar rasol - neka mu odnese jednu testiju, pa kad se rastrezni neka dođe ovamo. A ostali?

VIĆA: Ostali su ovde.

JEROTIJE: Čim dođe gospodin Žika, neka dođu svi ovamo. Ne mogu tamo u kancelariji ni da razgovaram poverljivo. Naslone oni praktikanti uši na vrata, pa svaku šifru cela varoš odmah

sazna. I koliko sam ih odučivao od toga pa, badava, ne pomaže ništa. 'Ajde, gospodine Vićo, čim dođe gospodin Žika, dođite svi ovamo da se razgovorimo i posavetujemo, jer stvar je ozbiljna i važna.

VIĆA: A kako bi bilo, gospodine kapetane, da još sad odmah pošaljem poverenika Aleksu da malo procunja po varoši ?

JEROTIJE: Ne verujem da je to lice u varoši, ono se krije negde u srezu. Ali opet, neka vidi. Kaži mu neka zaviri gde god se može zaviriti. Po svima kafanicama. Neka ode i od one Kate kod gornjega bunara, i ona izdaje sobe za samce. Neka svrati i kod onoga gazda-Joce maloga i to je kanda nekakav revolucionar, mogao ga je i on sakriti.

VIĆA: To je onaj krojač ženskog odela?

JEROTIJE: Jeste, on! Pre jednom, kad je dolazio da mu platim neki račun, pa ga je izbacio iz kancelarije, digao je takvu dreku protiv vlasti da sam odmah primetio da je revolucionar. Nek vidi i kod njega.

VIĆA: Ne brinite, ume to Aleksa. (polazi)

JEROTIJE (ispraćajući ga): 'Ajde, pa požuri gospodin-Vićo.

VII

JEROTIJE SAM

JEROTIJE: "Plava riba"... Ja, plava riba, al' treba je upecati. Treba vešto nataći mamac, spustiti udicu u vodu, pa, mirno... ćutiš, ne dišeš... a tek plovak zaigra, a ti - hop!... Iskoči udica, a kad pogledaš na udici - klasa? Klasa, dabome! Prošlih izbora mi izmakla, ali mi sad majci neće izmaći. Pohapsiću pola sreza ako ne može drugače, pa ću onda rešeto, pa sej. Što je čisto, prođe kroz rešeto, a što je sumnjivo, ostane pa se praćaka kao ribica u mreži. A ja samo biram. (tobož vadi iz rešeta jedno lice) "'Ajd, golube, najpre tebe!" Stegnem ga za vrat, a on samo krekne kao jare. Mora da prizna i ako mu se ne priznaje. - "Jesi li ti sumnjivo lice?" - "Jesam, gospodine, kako da nisam!" - "Tako te hoću, golube moj!", pa otrčim odmah na telegraf. (pokret kao da kuca u taster) "Gospodinu Ministru unutrašnjih dela. U mojim je rukama sumnjivo lice, u vašim je rukama moja klasa. Molim za hitnu razmenu!" Ja, tako ume Jerotije, nego!

VIII

JEROTIJE, MARICA

MARICA (dolazi iz sobe): Jesi li sam, oče?

JEROTIJE: Nisam.

MARICA (gleda): Nema nikog?

JEROTIJE: Nisam sam kad ti kažem... zauzet sam mislima... vrlo važne brige.

MARICA: Ja ne znam kakvu brigu imaš, ali ja moram govoriti s tobom još sad.

JEROTIJE: Ne mogu, nemam kad!

MARICA: Ako ne govorimo sad, biće dockan. Ja te molim da me saslušáš, jer ćeš se inače kajati.

JEROTIJE: Dobro, 'ajde govori, ali kratko i jasno. Kaži ime i prezime, godine starosti, mesto rođenja, jesi li koji put osuđivana i zašto, i odmah pređi na izjavu.

MARICA: Slušaj, oče, ti znaš da sam ja već u godinama i da je red i dužnost roditeljska da me zbrinete.

JEROTIJE (ne sluša je, već razmišlja za svoj račun): Treba poslati pandure u srez. Koliko imamo konjanika pandura? (broji na prste)

MARICA: Ja sam čekala sve dosad da vi tu svoju dužnost ispunite.

JEROTIJE (sam sebi): A treba i raspis predsednicima...

MARICA: Pa vi mene i ne slušate?

JEROTIJE: Ne slušam. Eto, vidiš i sama da nemam kad da te slušam!

MARICA: Dobro, oče, al' znajte da ćete imati da se kajete...

JEROTIJE: Slušaj, sve što imaš reci ti svojoj majci, a ja ovaj... pa vidiš valjda i sama da mi je ovolika glava od briga!... Lice... antidinastički spisi, plava riba, klasa, panduri, rasol za gospodina Žiku, pa onda fenjer, pa pop, pa klasa, raspis predsednicima opština... Sve se to, vidiš, meša u mojoj glavi i krčka... Ostavi me, ostavi me, molim te, ili... još, bolje, sedi ti ovde, a ja ću tebe da ostavim.
(odlazi desno)

IX MARICA, ZATIM JOSA

MARICA (sama): Ja ovo neću da trpim. (uzima sa stola tanjir na kome je ranije bila čaša s cvećem) Počecu da lupam sve po kući, pa im se mora dosaditi. Drukče ne mogu izaći sa njima nakraj. I

onako, kad bih što slučajno razbila, govorili bi mi, što lupaš kao da si zaljubljena? E pa evo, sad sam zaljubljena i sve ću odreda da razbijam. (baci tanjir na pod)

JOSA (dolazi na zadnja vrata): Ovaj... Dođe maločas jedan dečko pa veli: gde je Josa pandur? A ja velim: ja sam Josa pandur! A on veli: evo ti ovo pismo! A ja velim: daj ovamo to pismo. A on veli: da daš u ruke gospođici, a ja velim...

MARICA (šćepa mu pismo): Dobro, dobro, dobro!...

JOSA: Posle on veli...

MARICA: Dobro, čula sam! (uzbuđeno otvara pismo i čita potpis) Đoka! (glasno) Hvala ti, Joso!

JOSA: A ja onda njemu rekoh...

MARICA: Dobro, čula sam. Idi sad, Joso!

JUSA: Pa ići ću, dabome!

MARICA, ZATIM ANĐA

MARICA (ushićena): Slatko ime, Đoka. Bože, kako sam uzbuđena! (čita) "Stigao sam, nalazim se u hotel-Evropi, soba br. 4 i ne izlazim nigde dok ti ne javiš. Čak ni gazdi hotela nisam hteo reći ime svoje da ne bi stvar odao. Kao što vidiš, postupio sam u svemu kako si ti želela. Grlj te tvoj Đoka."

ANĐA (ulazi sleva, pa kad sagleda polomljene sudove po zemlji, ona zastane na vratima): Maro, dete, ti si mora biti razgovarala s ocem o tvojoj udaji?

MARICA: Ko to kaže?

ANĐA: Pa, eto, polomljeni tanjiri i staklo...

MARICA: Majka, slatka majčice, 'odi da te poljubim. (ljubi je)

ANĐA (iznenađena): Da me poljubiš? Šta je tebi, dete?

MARICA: Jednu reč da ti kažem samo, pa ćeš sve razumeti.

ANĐA: Jednu reč?

MARICA: Đoka!

ANĐA: Pa šta?

MARICA: To što sam ta kazala - Đoka! (odjuri veselo u sobu iz koje je došla Anđa)

ANĐA (gleda za njom i krsti se).

XI

JEROTIJE, ANĐA

JEROTIJE (dolazi iz kancelarije): Anđo, idi odavde i zatvori vrata, pa pazi dobro da mi niko ne prisluškuje.

ANĐA: Ama, šta je to danas?

JEROTIJE: Ne pitaj šta je, važno je! Pozvao sam sve činovništvo ovde na savetovanje.

ANĐA: Pa našto ti onda kancelarija?

JEROTIJE: Ne mogu, brate, tamo. Što god progovoriš u kancelariji, čuje cela čaršija. Moram ovde, sigurniji sam. 'Ajde, evo ih, zatvori dobro vrata.

ANĐA: Dobro! (odlazi i zatvara vrata)

XII

JEROTIJE, ČINOVNIŠTVO

JEROTIJE (na druga vrata): Izvol'te, uđite. (ulazi Vića, Žika, Milisav i Tasa. Vića je suv i štrkljast, on ima neobično kratak kaput na struk, tesne, pripijene jahaće pantalone, čizme i na njima mamuze. Podšišanih je brkova i ima ćubu od kose nad čelom. Žika je dežmekast, a velike čupave glave, podbulih očiju i debelih usana. Na njemu visi izveštalo prljavo odelo, prsluk mu kratak tako da mu se košulja pod njim vidi. Pantalone mu gore vrlo široke, a dole uske još spale te se naborale. Gospodin Milisav je srednjeg rasta, ulickane kose i ufutiljenih brkova. Na njemu je bivša oficirska bluza sa rasparanimznacima i čojicama od kojih se trag još poznaje. On je vojnički kratko ošišan, a pantalone mu zategnute lastišem pod cipelom. Tasa je omalen, povijenih leđa, sedih brkova, ćelav. Na njemu dugačak izlizan redengot i prljave i iskrivljenih štikala cipele. Jerotije ih najpre premerava sve, pa onda počinje svečanim tonom. Gospodo, stvar je vrlo važna i ozbiljna... moramo svi... (Zaustavi mu se pogled na Žiki) Kako je tebi, gospodin-Žiko ?

ŽIKA (odebljalim jezikom): Ja vršim svoju dužnost!

JEROTIJE: Tako, tako i treba! Moramo svi vršiti dužnost, jer stvar je ozbiljna... Stvar je, kako da kažem... da, gospodo, mi smo se ovde sabrali... upravo, ja sam vas pozvao, gospodo!... Gospodin-Vićo, brate, ti tako gledaš čoveka u oči kao da imaš nešto da mu kažeš, a to može zbuniti i najvećeg govornika.

VIĆA: Pa imao bih da vam kažem.

JEROTIJE: Šta?

VIĆA: Poslao sam već Aleksu.

JEROTIJE: Ako, dobro si učinio! Dakle, šta sam ono hteo da kažem? (seti se) Ah, da! Deder ti, Taso, pročitaj ovu depešu. (da mu) Gospodo, depeša je poverljiva, od gospodina ministra unutrašnjih dela!... Čitaj!

TASA (čita): "Plava riba, kljukana dinastija... "

JEROTIJE (trgne se i otme mu): Ama nije to, ko ti to dade? Gospodin-Viće, ovo je trebalo uništiti. (trpa u džep ovu, a vadi iz drugog džepa drugu hartiju i daje Tasi) Ovo čitaj...

TASA (čita): "Strogo poverljivo."

JEROTIJE: Čuli ste gospodo, "strogo poverljivo". Taso, evo ti ovde pred svima kažem: da ću ti noge prebiti ako odavde zađeš po čaršiji i istrtlaš šta si pročitao.

TASA: A!... Gospodin-kapetane!...

JEROTIJE: Nemoj ti meni "a, gospodin-kapetane!" jer si ti, brate, za polić rakije kadar da istrućaš svaku državnu tajnu. A to ne valja. Jedna obična žena pa krije svoje tajne, a jedna država pa da nije kadra sakriti svoje. I to zbog jednog polića rakije. Ja, vidiš, još nisam kazao ovu tajnu svojoj ženi, a ti da je kažeš čaršiji. Ako te počem svrbi jezik, a ti uzmi četku od cipela pa ga pročeši, a nemoj ga češati na državni račun. Razumeš li?

TASA: Razumem!

JEROTIJE: Ovo su sve ukazna lica, a ja, vidiš, činim tebi čast, pa te zovem zajedno s ukaznim licima. Zašto? Zato što si već trideset godina ovde činovnik i što si star čovek. Pa nemoj onda... 'ajd', čitaj dalje!

TASA (čita): "Prema saznanju i tragu do sada uočenom, u tome se srezu nalazi izvesno sumnjivo lice koje nosi sobom revolucionarne i antidinastičke spise i pisma, sa namerom da ih prenese preko granice. Lični opis ovoga sumnjivog lica nepoznat je vlastima. Jedino se zna da je to mlad čovek. Učinite sve što je potrebno da se ovo lice u vašem srezu pronađe, spisi i pisma od njega oduzmu i pod jakom stražom u Beograd sprovede. Udvojte pogranične straže da bi mu se sprečio prelazak preko granice i, ako vam zatreba pomoći, obratite se u moje ime i susednim sreskim vlastima."

JEROTIJE (za vreme čitanja posmatrao ih je važno): Jeste li čuli?... Jeste li čuli, gospodo? Uviđate li koliko je ovo važna stvar? Na nama je da spasemo državu, u nas, u ovome času, gleda i država i dinastija! (opšta tišina; on ih posmatra i pošto prošeta dva-triput razmišljajući, nastavlja) Stvar nije prosta i moramo svi ozbiljno da razmislimo kako ćemo priteći državi u pomoć. Nije to da kažete hajduk, na primer, pa se dignemo, svi ovako, te, hajd', na večeru kod predsednika opštine u ovo selo. Sutradan ostavimo gospodina Žiku da se ispava, a mi hajd' na ručak u drugo selo, kod drugog predsednika opštine, pa se vratimo i pošaljemo depešu u Beograd: "Energičnom poterom ovosreske vlasti, hajduk taj i taj izmakao ispred potere u drugi srez!" Al' ovo je druga stvar, ovo je sumnjivo lice! A šta je to sumnjivo lice? 'Ajd kaži, Taso, šta je, to sumnjivo lice? (Tasa sleže ramenima i gleda u ukazna lica) Ne znaš, dabome! Sumnjivo lice, to je, prvo i prvo, lice bez ličnog opisa, a drugo, to je lice koje je teško pronaći, a državni interesi zahtevaju da ga pronađeš! I kako da poznaš, među tolikim licima, koje je sumnjivo lice? Eto, 'ajd kažite, je li gospodin Žika sumnjivo lice? (Žika se buni) Nije! Je li Tasa sumnjivo lice? (Tasa se snishodljivo smeje) Eto, promerite ga, molim vas, pa kažite, je li sumnjivo lice? To vam je, gospodo moja, kao na primer na pataricama, skupe se žene, deset, dvadeset, trideset žena, e, 'ajd' sad ti, ako možeš, poznaj koja je među njima nepoštena? Ne možeš da poznaš ni koja je poštena, a kamoli koja je nepoštena! (pauza, šeta) E, pa, de sad, kažite vi meni, gospodo, kako mislite vi da postupimo u ovoj prilici? Šta, na primer, misliš ti gospodin-Žiko?

ŽIKA (on nije ni slušao govor kapetanov, već se neispavan borio sa očnim kapcima koji mu jednako padaju): Ja? Ja ne mislim ništa!

JEROTIJE: Kako ne misliš?

ŽIKA: Uхватила me promaja, a mene kad uhvati promaja, ne umem ništa da mislim.

JEROTIJE: Ali tebe često hvata ta promaja, a to ne valja. Treba da se lečiš, trebao bi da ideš u kakvu sumpornu banju. To su one banje što smrde na pokvarena jaja.

ŽIKA: Jest!

JEROTIJE: Ja mislim, gospodo, prvo i prvo, da se napiše jedan raspis svima predsednicima opština. To ćeš ti, gospodine Milisave, da napišeš!

MILISAV: Je l' strogo?

JEROTIJE: Strogo, nego šta? I da mi svršiš raspis sa onim: "Za svaku nemarnost po ovoj stvari odgovaraće mi lično predsednik." A oni tamo znaju da taj svršetak u mome raspisu znači dvadeset i pet u zatvorenom prostoru i bez svedoka. Razumeš li me, gospodine Milisave, hoću da

napišeš tako da se predsednici opština, čim pročitaju raspis, počesu odostrag. Pa onda, gospodine Žiko, da se pošalju panduri konjanici u srez.

ŽIKA: Nek se pošalju!

JEROTIJE: Jeste, da se pošalju panduri konjanici na sve strane da prokrstare ceo srez, da zavire u svaki šumarak, u svaki tor, u svaku vodenicu. Nek se i panduri konjanici malo razmrdaju, i inače ništa ne rade do što idu po selima te zbiraju jaja za činovnike. Pa onda, ti panduri zarađuju lepu paru i na švercu, pa je pravo da se i oni oduže državi.

MILISAV: Treba!

JEROTIJE: Mi treba, gospodo, da podelimo posao među sobom. Ti ćeš, gospodine Milisave, recimo, da napišeš raspis... dobro! Ti ćeš, gospodine Vićo, recimo, da primiš na sebe varoš... dobro! Ti ćeš, gospodine Žiko, recimo da... (pogleda na dremljivog) spavaš!

ŽIKA: Jeste!

JEROTIJE: Ti ćeš, Taso, recimo, da prepisuješ raspise. Dobro! Al' ko će u srez? Treba neko da ide u srez!

ŽIKA (gundža nešto).

JEROTIJE: Je l' kažeš nešto, gospodin-Žiko?

ŽIKA: Kažem... mogla bi gospođa kapetanica da ide u srez.

JEROTIJE: Eto ti sad. Kako može ona da ide u srez po zvaničnoj dužnosti?

ŽIKA: Nje se najviše boje predsednici opština.

JEROTIJE: Ono, da je ona stroga, to priznajem, ali što ne ide, ne ide. A ja ne mogu u srez, moram biti ovde, svaki čas može stići kakva nova depeša od gospodina ministra. Moram biti ovde. Nego, gospodine Žiko, kad bi ti mogao nekako da se razdremaš? Ovo je trenutak kad država traži od nas da svi budemo budni.

ŽIKA: Pa ja bih mogao... samo...

JEROTIJE: Samo bi zaspao u prvoj opštini i onda ko zna kad bi se probudio. Ovako, kad spavaš ovde u varoši, možemo te i probuditi ako zatrebaš. Ne ostaje ništa drugo nego da ti, gospodine Milisave, svršiš brzo raspis pa da pođeš u srez!

ŽIKA: Jeste!

XIII

JOSA, PREĐAŠNJI

JOSA (unosí posetnicu i daje je Vići).

JEROTIJE: Šta je?

VIĆA: Aleksa.

JEROTIJE: Gle, gle, ja nemam vizitkarte, a Aleksa ih ima.

VIĆA: Pa znate kako je... bio žandar u Beogradu, pred ministarskim vratima.

JEROTIJE: Daj ovamo da vidim! (uzima kartu i čita) "Aleksa Žunić, sreski špijun." (govori) Pa je l' on lud? Otkud se javno kaže da je špijun?

VIĆA: On kaže, pre ništa da dozna, a sad mu svi kazuju jedan protiv drugog.

JEROTIJE (Josi): Gde je on?

TASA: Evo ga čeka.

VIĆA: On je procunjabo kroz varoš; mora da je naišao na kakav trag, čim se ovako brzo vratio.

JEROTIJE (izdere se na Josu): Pa šta čekaš, brate, pusti ga neka uđe.

JOSA (ode).

JEROTIJE: I ti, gospodin Vićo, mesto odmah da ga zoveš, zapodeo si neke razgovore: te bio žandar u Beogradu, te štampao vizitkarte! A vreme prolazi i svaki je trenutak izgubljen za otadžbinu.

XIV

ALEKSA, PREĐAŠNJI

JEROTIJE, VIĆA, MILISAV (jednovremeno kad Aleksa uđe): Šta je?

ALEKSA (poverljivo): Tu je!

JEROTIJE (zaprepašćen pred strašnim faktom): Lice?

ALEKSA: Onaj što ga tražimo!

SVI (sem g. Žike): A-a-a?

JEROTIJE (zbunjen): Ama... sumnjivo lice?

ALEKSA: Onaj što ga tražimo! (svi se okupljaju oko njega)

JEROTIJE (imitira ga): "Onaj što ga tražimo!" "Onaj što ga tražimo!" ... Pa zar ti, majku mu, u ovako ozbiljnim momentima, ne umeš ništa više da kažeš?

ALEKSA: Pa eto to, šta imam drugo da kažem?

JEROTIJE: Gde je?

ALEKSA: U kafani "Evropi", jutros je stigao.

JEROTIJE: Jutros? Ovaj... šta sam hteo? Deder ti, brate, odgovaraj meni po redu, nemoj tako "jutros je stigao". Dakle, prvo i prvo... (zbuni se) Šta sam ono hteo, gospodine Vićo, prvo da pitam?

VIĆA: Kad je stigao?

JEROTIJE: Ama, pitao sam to! A, jest! Taso, deder čitaj depešu.

TASA (čita): "Prema saznanju i tragu dosad uočenom..."

JEROTIJE: Preskoči to! Odavde, evo, odavde čitaj!

TASA (čita): "Lični opis ovoga sumnjivog lica nepoznat je vlasti, jedino se zna da je to mlad čovek."

JEROTIJE: Čekaj! Dakle, je li mu znaš lični opis?

ALEKSA: Ne znam!

JEROTIJE: Ono, nije ni potrebno pošto je lični opis i inače nepoznat vlastima. A je li mlad?

ALEKSA: Jeste!

JEROTIJE: Mlad? Je li znaš sigurno da je mlad?

ALEKSA: Pa jeste, mlad je!

JEROTIJE: Dobro, onda dalje... (činovnicima) Pa pripitajte ga vi što god, ja već ne umem da se setim šta još da pitam.

VIĆA (Aleksi): Po čemu si ti posumnjao?

JEROTIJE: Dabome, po čemu si posumnjao?

MILISAV: Jesi li razgovarao s njim?

JEROTIJE: Dabome, jesi li razgovarao s njim?

ALEKSA: Evo, ako hoćete sve po redu da vam kažem.

JEROTIJE: Pa tako, brate! Razume se da treba sve po redu da nam kažeš. Ja ne znam i šta ste ga okupili sa tim pitanjima pa samo zbunjujete čoveka.

ALEKSA: Probudim se ja jutros rano. Pokvaren mi sat, pa ne znam koliko je bilo, al' biće da je bilo pet, pola šest. Može biti i više, al' više od šest nije bilo. Probudim se tako i osetim nešto kao da mi ne valja stomak. Jeo sam pre neki dan neki spanać sa ovčetinom, pa od to doba kao nešto ne valja mi stomak. Zavija me tako i diza me po dva-tri puta na noć, te rekoh da uzmem malo stare komovice sa kičicom...

JEROTIJE: Uha, li si zapeo! Pa onaj će, bre, da pobegne dok ti to sve ispričaš. Govori, brate, brže!

VIĆA: Kraće!

MILISAV: Zamisli da si na saslušanju!

JEROTIJE: Dabome, govori kao da si na saslušanju.

ALEKSA (zapne kao đak naučenu lekciju): Zovem se Aleksa Žunjić, po zanimanju sam špijun imam 40 godina, nisam suđen ni osuđivan, sa optuženim nisam ni u kakvom srodstvu...

JEROTIJE (stavlja mu šaku na usta): Ama čekaj, brate! E, jes' ovo ludo, za ceo srez je ludo.

VIĆA: Počni odande kad sam te ja poslao u varoš da procunjaš.

JEROTIJE: Odatle, dabome!

ALEKSA: Ako je odatle, onda je lako. Pođem ja po naredbi gospodin-Vićinoj prvo da obiđem sve gostionice...

VIĆA: Pa svega je jedna u celoj varoši.

JEROTIJE: Ama, ne prekidajte ga!

ALEKSA: Jest, kako je svega jedna gostionica u varoši, to prvo odem u nju, odnosno u "Evropu." Zapitam gazdu ima li ovo dva-tri dana koga putnika, a on veli: ima tri nedelje kako mu nikakav putnik nije prekoračio prag.

JEROTIJE: Ja ne znam kog bi đavola i tražili putnici ovde?

ALEKSA: Pa onda... uh, eto, zaboravih gde sam stao!

JEROTIJE: Dabome! Ama kažem ja vama ne prekidajte ga. Stao si: kako već tri nedelje nijedan putnik nije prekoračio prag.

ALEKSA: Jeste! I taman ja da pođem, a gazda se priseti, veli: od jutros...

JEROTIJE: Aha, ah... ?

ALEKSA: Veli, od jutros je stigao jedan.

JEROTIJE: Od jutros, dakle Gospodo, upamtite, od jutros!

ALEKSA: Pitam gazdu: kako mu je ime? Gazda veli: ne zna. Kad je pitao, on nije hteo da kaže ime.

JEROTIJE: Aha, to smo! Nije hteo da kaže ime. Upamti to, g. Vićo!

VIĆA: To je vrlo sumnjivo!

MILISAV: To je on!

TASA: On je!

ALEKSA: Pitam ja: je li izlazio gde, je li govorio s kim, šta je radio? Gazda veli: zavukao se u sobu pa nigde ne izlazi.

JEROTIJE: Aha!

VIĆA: Aha!

MILISAV: Aha!

TASA: Aha!

ALEKSA: Hteo sam da uđem kod njega pa rekoh: bolje da mu ne padne u oči! Otišao sam samo do vrata, prislonio uvo i slušao, čujem - mrda.

JEROTIJE: Mrda?

ALEKSA: Jest, mrda! Pa rekoh, 'ajde da ja brže-bolje javim vama.

JEROTIJE: Gospodo, on je!

VIĆA: A ko bi drugi mogao i biti?

MILISAV: Jutros stigao, mlad, neće da kaže ime, sakrio se u sobu...

JEROTIJE: I mrda!...

TASA: Ala ga brzo uhvatismo!

JEROTIJE: More, to je ono što ga još nismo uhvatili.

VIĆA: I može nam još i umaći.

JEROTIJE: Pa može, dabome, kad ovaj zapeo pa mi priča kako ga zavija stomak i kako ga diza noću. 'Ajde, govorite, kako ćemo? Moramo biti obazrivi, jer takvi se ljudi ne predaju lako, on će da se brani i - pucaće.

VIĆA: Hoće!

JEROTIJE: Deder, gospodine Milisave, ti si bio podnarednik u vojsci, deder ti napravi plan. 'Ajde pokaži se!

MILISAV (važno, Aleksi): U kojoj je sobi?

ALEKSA: Soba broj četiri.

MILISAV (razmišlja najpre, zatim uzme štap od Alekse i kazujući plan povlači štapom po podu): Ja mislim ovako: da gospodin Vića sa Ristom pandurom primi na sebe desno krilo i da krene odavde, kroz Milićevo sokače, pa kroz Miletinu baštu, da izbije s one strane "Evrope." (svi prate pažljivo i idu za Milisavom gledajući u vrh štapa) Ja ću sa Josom da primim levo krilo i udariću na knez-Jevtin bunar, kraj Mila papudžije, pa ću izbiti iza opštinskog kantara, te s ove strane "Evrope". Vi ćete, gospodine kapetane, biti centar...

JEROTIJE (preplaši se): Ko centar?

MILISAV: Vi!

JEROTIJE: Taman! Pa u mene da gađa onaj, je li?

MILISAV: Ama ne, nego vi ćete držati sredinu. Sa vama će poći Tasa.

JEROTIJE: Tasa? Ala mi izabraste vojsku.

VIĆA: Bolje je, gospodine kapetane, neka pođe s vama. Ne zato što bi vam bio od pomoći, nego da ne ostane u kancelariji, jer će pobeći i sići u čaršiju te razglasiti sve.

TASA: Neću, boga mi!

JEROTIJE: Hoćeš! Znam te! Nego ćeš ti sa mnom - centar!

MILISAV: Vi ćete da siđete pravo čaršijom.

JEROTIJE: I onako praviću se kao da sam pošao na pijacu. A ti (Tasi) da ne mrdaš od mene.

MILISAV: Kad tako opkolimo "Evropu" sa svih strana...

JEROTIJE: Bre, bre, bre, čitavu "Evropu" će da opkolimo! Pa onda?

MILISAV: Onda moramo izvršiti napad.

JEROTIJE (prepadne se): Kakav napad?

MILISAV: Kad stignemo svi na svoja mesta, vi ćete, gospodine kapetane, da nam date znak zviždanjem.

JEROTIJE: E, to ne mogu!

MILISAV: Zašto?

JEROTIJE: Ne umem!

MILISAV: Šta ne umete?

JEROTIJE: Ne umem da zviždim, nije mi bog dao dara za to. Umem tako kad vabim psa, ili kad zviždim ćuranu, ali kad dođe tako neka opasnost, a meni se nešto stegne ovde, pa naprćim usnice i samo duvam, ali ne izlazi nikakav glas.

MILISAV (Tasi): Umeš li ti da zvizneš?

JOSA: Umem, gospodine Milisave.

MILISAV: E, evo, Tasa će da zviždi.

JEROTIJE: Jest, on nek bude zviždaljka, da bar i od njega bude neke fajde.

VIĆA: Dobar je ovaj Milisavljev plan, gospodine kapetane!

JEROTIJE: Bre, gospodine Milisave, gde bi ti bio kraj da si ostao u vojsci pa da osvajaš tako Evrope. Ovaj plan ti pare vredi. Samo, ne reče šta ćemo sa g. Žikom? (potraži ga i vidi na stolici kako spava) Znaš šta, nek ostane ovde kao rezerva.

ALEKSA: A ja da pođem napred pa da se nađem tamo.

JEROTIJE: I da prislušaš malo, šta će na sve to da kaže građanstvo. Ako ko gundā štogod, zabeleži mu samo ime, jer građanstvo treba da zna da država ne trpi gundanje u ovako ozbiljnim trenucima. (ostalima) E, pa 'ajde sad, gospodo, samo hrabro i pametno. Taso, pričekaj me na kapiji! (svi se povlače u kancelariju, sem Žike koji ostaje spavajući)

XV

JEROTIJE, ANĐA, MARICA

JEROTIJE (na levim vratima): Anđo, Marice!

ANĐA (jednovremeno sa Maricom na vratima): Šta je?

JEROTIJE: Dajte mi kačketu i pištolj!

ANĐA: Šta će ti pištolj, čoveče?

JEROTIJE: Daj mi kad ti kažem!

MARICA: Ama što nam ne kažete... ?

JEROTIJE: (razdere se): Dajte kačketu i pištolj, strogo vam kažem. Razumete li vi šta je to strogost?

ANĐA I MARICA (povlače se u sobu).

JEROTIJE (šeta uzbuđeno govoreći sam sa sobom).

ANĐA (i za njom Marica, dolaze noseći jedna kačket, a druga pištolj): Ama, kaži, čoveče, šta će ti pištolj?

JEROTIJE (meće kačket na glavu, a pištolju zadnji džep kaputa): Pst! Ja sam danas centar.

ANĐA: Šta si ti?

JEROTIJE: Centar!

ANĐA (prekrsti se): Budi te bog s nama i majka božja! Pa dobro, a što će ti pištolj?

JEROTIJE: Idem u lov?

MARICA: U lov!

JEROTIJE: Jeste!

ANĐA: Ama šta je tebi, šta govoriš, boga ti?

JEROTIJE? Upamti, idem u lov na - klasu! (ode).

ANĐA I MARICA (gledaju dugo ubezeknute za njim; u tom Gospodin Žika strahovito zahrče, one ciknu i pobegnu u sobu).

Zavesa

DRUGI ČIN

Pisarska soba u srezu. U dnu vrata koja vode spolja, sleva (napred) vrata koja vode u praktikantsku sobu, a zdesna (u dubini) vrata koja vode u kapetanov stan. U uglu, iza ovih vrata, limena peć od koje čunak ide najpre pravo ka publici, uza zid, pa se nad stolom g. Žikinim previja u koleno i polazi levo te probija zid nad vratima praktikantske kancelarije. Desno od zadnjih vrata, kraj zida, stara drvena klupa i na njoj masa akata koja su s jedne i druge strane poduprta po jednom ciglom. Nad klupom slika kneza Milana Obrenovića, pod njom neka proklamacija i sa strane nekoliko pisane naredbe izlepljene na zid. Dužinom levoga zida rafovi i u njima fascikule. Na svakoj veliko slovo "F" i razni brojevi. Ispred tih rafova sto i na njemu grdna knjižurina (registar) i delovodni protokol. Registar otvoren i uzvišen gornjom stranom na jednu cepanicu sa drvljanika. Po stolu još i gomila akata. To je sto g. Milisava pisara, a onaj desno, sasvim napred, sto je g. Žike pisara i na njemu je još veća gomila akata, pritisnuta komadima od cigle.

Kancelarija uopšte prljava. Po podu hartije, ljuske od jabuka itd. Na zidovima vise neke izbledele hartije, kaputi, metlice, i razni predmeti.

Pri otvaranju scene g. Milisav stoji na svome stolu, skidajući jednu fascikulu iz najgornjih redova. G. Žika sedi za svojim stolom, bez kragne, raskopčana prsluka, i drži hladnu krpu na glavi.

I

MILISAV, ŽIKA, JOSA

ŽIKA (ispija krčag vode, pa kad ga je ispio, dodaje ga Josi, koji stoji kraj stola): Na! Ima li koji da čeka?

JOSA: Ima

ŽIKA: Količina su?

JOSA: Ima ih, tako, pet-šest.

ŽIKA: Uh! Da bog sačuva, navikao se ovaj svet da se obesi vlasti o vrat, pa to ti je! Puščaj!

JOSA (odlazi).

II

MILISAV, ŽIKA

MILISAV (koji je otvorio fascikulu, drešknu je polako): Mora da je bilo ovogodišnje vino?

ŽIKA: Zašto ovogodišnje?

MILISAV: Pa eto, već drugu si testiju vode ispio od jutros.

ŽIKA: Nije, dobro je vino bilo, nego mnogo, mnogo, brate.

III

MILADIN, PREĐAŠNJI

MILADIN (ulazi ponizno gužvajući šubar u ruci).

ŽIKA (mrzovoljno): Šta je:

MILADIN: Došao sam, gospodine!

ŽIKA: Vidim da si došao. 'Ajd' kazuj, šta-hoćeš?

MILADIN: Pa ti znaš, gospodine Žiko

ŽIKA: Ne znam ja ništa.

MILADIN: Pa... došao sam za pravdu, gospodine!

ŽIKA: Došao za pravdu. Kao da sam ja pekar pa pečem pravdu. Ti misliš tako to, dođeš samo na tezgu pa: daj pravdu, a ja otvorim fioku pa: izvolite, molim lepo!

MILADIN: Pa ja velim... zakon.

ŽIKA: Ostavi ti zakon na miru, zakon je zakon, a ti si ti. Je li ti što rod zakon, možda kum, stric ili ujak?

MILADIN: Pa nije, gospodine!

ŽIKA: Pa što ga potežeš kao da ti je rođeni ujak?! Zakon nije napisan za tebe, nego za mene da znam koliko da ti odrežem. Je li razumeš ?

MILADIN: Razumem! Ali velim...

ŽIKA: Je li imaš ti kantar u dućanu?

MILADIN: Imam, gospodin-Žiko!

ŽIKA: E, vidiš, imam ga i ja. Zakon, to je moj kantar. Metnem na kantar tvoju molbu, jali tužbu, pa s druge strane metnem jedan paragraf. Ako je malo, ja metnem još jedan, ako je malo i to, ja metnem jednu olakšanu okolnost, pa ako nagne jezičak na drugu stranu, ja dodam jednu otežavnu okolnost. Ako opet neće da prevali na tvoju stranu, a ja, prijatelju si mi moj, udarim malo jezičak malim prstom, a kantar hop, pa prevali na tvoju stranu.

MILISAV (razvio za to vreme fascikulu i tražio po njoj nešto ljuteći se što ne može da nađe; uređuje opet fascikulu, vezuje je i penje se na sto pa je stavlja na svoje mesto, a skida drugu te nju razvija na stolu i traži).

MILADIN: Pa to, znaš, ja i mislim.

ŽIKA: Šta misliš?

MILADIN: Da udariš malim prstom.

ŽIKA: A, to bi ti hteo? Pa znam te onda, ptico, i zašto si došao. Hoćeš po drugi put da naplatiš od nekoga dug!

MILADIN: Nije, boga mi, nego prvi put.

ŽIKA: More, kako prvi put! Da je prvi put, ne bi tebi trebao moj mali prst.

MILADIN: Bog mi je svedok, gospodin-Žiko!

ŽIKA: Imaš li ti nekog sigurnijeg svedoka nego što je bog?

MILADIN: Nemam. Ali ja najviše na tebe računam, gospodin-Žiko. Rekoh, ako te kao čoveka zamolim...

ŽIKA: E, moj brate, ti misliš to tako, da me zamoliš. Je l' tako radiš ti u tvom dućanu? Dođe neko pa kaže: "Došao sam, gazda-Miladine, da te zamolim da mi daš oku kafe !" A ti mu daš, je li?

MILADIN: Pa ono je espap.

ŽIKA: A nauka nije espap, je li? Ko će da plati meni moje školovanje? Deset godina sam ja proveo u školi. Da sam na robiji toliko godina proveo, ja bih naučio kakav zanat. I to, nisam ja učio kao što današnja mladež uči - godinu dana, pa hajd' u stariji razred. Nego se ja, gospodine moj, nisam micao iz razreda po godinu-dve, pa i tri ako hoćeš, sve dok nisam ispekao nauku. A ti sad hoćeš tako?... 'Ajde, gospodin-Žiko, makni malim prstom!...

MILADIN: Ja velim, gospodin-Žiko, da ti učiniš tvoje a... ja već znam moje. Ima, znaš ona tvoja hartija kod mene...

ŽIKA: Uh, majku mu, i jest velika stvar. Dužan sam ti sto dinara, pa okupio svaki dan: ona hartija kod mene, ona hartija kod mene...

MILADIN: Nikad ti, gospodine Žiko, nisam pomenuo dosad.

ŽIKA: Nemoj nikad više u životu ni da pomeneš. (zvoni)

MILADIN: Neću, gospodin-Žiko!

ŽIKA: Deder govori, zašto si došao?

MILADIN: Pa evo šta je, neki Josif iz Trbušnice...

ŽIKA: Znam Josifa. (opet zvoni)

MILADIN: Pa taj Josif tako češće uvraćao do mene u dućan pa...

ŽIKA: Ona stoka Josa opet nije pred vratima! Slušaj, prijatelju, iziđi napolje na bunar pa mi ukvasi ovu krpu, pa posle natenane da te saslušam.

MILADIN: Hoću, gospodin-Žiko. (uzme krpu i pođe)

ŽIKA: Al' izvadi svežu vodu.

MILADIN: Hoću, gospodin-Žiko!

IV

ŽIKA, MILISAV

MILISAV (koji je rasuo svu fascikulu): E, ovo je strašno, ovo je već prevršilo svaku meru!

ŽIKA: Koje?

MILISAV: Pa, brate, ja ne znam kakva je ovo zemlja, kad u samoj policiji mogu da pokradu policijskog pisara!

ŽIKA: Ama, koga pokrali?

MILISAV: Ja držim, znaš, svoj veš ovde, u fascikuli, pa eto nema mi novih novcatih čarapa.

ŽIKA: A što u fascikuli?

MILISAV: Ovde mi je zgodno, niko ne zna. Pa, eto, opet ukrali!

ŽIKA: Pa dabome, kad ne držiš kod kuće, kao sav ostali svet.

MILISAV: Ama kod kuće još gore, zato ga i ne držim tamo.

ŽIKA: Potkrada te gazdarica?

MILISAV: Ne potkrada, nego, znaš, ja i Tasa praktikant sedimo u istoj sobi.

ŽIKA: Pa hoće valjda da makne?

MILISAV: Neće, ali navuče pa kad isprlja opet ostavi, a ja plaćam pranje. A kad navuče nešto, ne skida po mesec dana. Eto i sad, dohvatio mi nove novcate gaće.

ŽIKA: Što mu ne skineš, pa nek ide go!

MILISAV: Ne mogu, nemam to srce! Vidim nema, pa mi ga žao!

ŽIKA: E, pa tako ti je to! Kad imaš srce... ne možeš da imaš gaće.

V

MILADIN, PREĐAŠNJI

MILADIN (donosi ukvašenu krpu): Evo, gospodin-Žiko! (da mu je, pa nastavlja) Pa taj Josif Trbušnice uvraća češće kod mene u dućan - kao čovek, dabome...

ŽIKA: Bre, baš si ti neka stoka, gazda-Miladine. Pa ti ovo nisi iscedio. Doneo si toliko vode kao da ću da se kupam. Izađi, molim te, napolje, pa iscedi tamo u avliji... 'Ajde, blago meni, pa posle da te saslušam natenane.

MILADIN: Hoću, gospodin-Žiko. (odlazi)

VI

ŽIKA, MILISAV

ŽIKA (zadubio se u akta): Nikako ne mogu da mu uhvatim ko je ovde pobacio? Ovi praktikanti još ne umeju ljudski da saslušaju. Iz ovoga, brate, izlazi, da Ljubica Pantić dostavlja Gaju Jankovića da je nasilno pobacio.

MILISAV (popeo se na sto te ostavlja fascikulu na svoje mesto): Da ne bude Kaja Janković?

ŽIKA (zagleda): Boga mi, tako će i biti... tako je, Kaja Janković. Jeste! Ali, brate, ovo K i ne liči na slovo nego na đeram, ili na veslo, ili na opštinski fenjer... Đavo će ga znati na što liči. A neka sitna slova ko dramlije.

MILISAV: I igraju valjda?

ŽIKA: Pa igraju, dabome. Čitava ona gazda-Mitrova dvokatnica pa mi igra od jutros, te neće slova.

MILISAV: Dokle ste pili?

ŽIKA: Do šest jutros. I toliko sam se puta zakleo da ne pijem vruću rakiju na vino, pa ne možeš. Što ti je život, majku mu, čovek nije kadar ni zakletvu da održi, a kamoli što drugo! (iz praktikantske sobe izleti lenjir, zatim upijač i čuje se otud graja) Hej, šta je to tamo! Oni se praktikanti opet tuku! Idi, tako ti boga, Milisave, pa im ti malo vojnički podvikni!

VII

TASA, PREDAŠNJI

TASA (utrči i skuplja bačene stvari): Molim ti, gospodine Žiko, da mi oprostiš!

ŽIKA: Ama, šta da ti oprostim, kako da ti oprostim! Je l' ovo državna kancelarija ili nije, i treba li ovde da vlada red ili ne treba? Na vašarište, pa se rvite, a ne ovde! Ko se to gađao državnim stvarima?

TASA: Ja, gospodine Žiko!

ŽIKA: Bre, matori magarac, pa...

TASA: Ja te molim, gospodin-Žiko, da mi oprostiš, ali ovo se više ne može izdržati. Pre tri dana su mi metli iglu u stolicu, pa sam ripnuo tri aršina uvis; prekjuče su mi namazali šešir mastilom iznutra, pa sam se sav umrljao - eto, još se nisam isprao kao čovek. Juče su mi opet metli na stolicu četiri đaćka jeksera za crtanje, okrenuli vrškove na gore, a ja seo i opet se iskrvavio. Ne, boga mi, gospodin-Žiko, ovo se ne trpi više! Ja mogu slobodno reći da krvavo zarađujem svoj hleb.

ŽIKA: Ništa to nije! Sipaj u lavor hladne vode, sedi malo pa će da prođe. Praktikant si, brate, pa moraš i da trpiš. Misliš ti ja, kad sam bio praktikant, da nisam patio? Još kako! Sedao sam ja i na plavi plajvaz, ali mi je podmetnuo sekretar, pa mi je bilo milo iako me svrbilo deset i više dana.

TASA: Pa ne marim ja, kad se ti našališ sa mnom, gospodin-Žiko! Eto, pre, kad si mi registrom razbio glavu, ja sam se iskidao od smeja. Ali ne trpim one, mlađi su od mene.

ŽIKA: Šta ćeš, brate, nema kancelarije u kojoj to ne biva. Kako bi drukče prošlo vreme? Dođeš ujutru u osam pa do podne, pa onda u tri po podne pa do šest, ne izbijaš iz kancelarije. Pa kako drukčije da se ubije vreme ako se stariji sa mlađima i drug sa drugom ne pošali? Ali zato, brate, ne moraš da se gađaš državnim stvarima.

TASA: A danas, gospodin-Žiko, ukvasili oblande pa naređali po stolici, a ja seo pa se sav ulepio. Evo da vidiš ako ne veruješ! (nagne se prema gospodin-Žiki i digne peševe od kaputa te mu se vidi zadnjica, sva ulepljena crvenim kancelarijskim oblandama)

ŽIKA (plane, skoči sa stolice i gađa ga aktima koja su mu se zatekla na stoluj: Pokaži ti to svojoj ženi, magarče matori!

TASA: Izvini, gospodin-Žiko, molim te? (skuplja sa poda akta kojima ga je Žika gađao i zagleda ih) Gle, pa evo ih akta Perićeve intabulacije. Otkad ih tražim, čoveku prošao rok za žalbu zbog toga što se izgubila akta.

ŽIKA: A ti drugi put, ako hoćeš da kome ne prođe rok za žalbu, nemoj da mećeš akta na moj sto. Ne meći mi na sto ništa što ima roka, razumeš? Ne volim rokove, upamti to! 'Ajde marš!

TASA (odlazi sa skupljenim aktima).

VIII

MILADIN, PREĐAŠNJI

ŽIKA (počne da radi pa tresne akta): Neka ide do đavola i ova Kaja! Šta me se tiču tuđa deca! I onako mi pršte glava!

MILADIN (unosio iscedenu krp): Evo, gospodin-Žiko!

ŽIKA: Bre, pa ti kao da si išao da iscediš krp u Atlanski okean. Već sam i zaboravio za tebe. Daj ovamo! (uzima krp i obavija je sebi oko glave)

MILADIN (nastavlja kazivanje): Pa taj Josif, iz Trbušnice, uvraća tako češće kod mene u dućan...

IX

KAPETAN JEROTIJE, PREĐAŠNJI

JEROTIJE (ulazi spolja pod kapom): Je l' nije tu gospodin Vića?

MILISAV: Nije!

JEROTIJE: Dabome da nije, kad uvertio sebi u glavu da nađe saučesnike. Šta će mu saučesnici, da ga pita čovek? Traži se lice i traže se spisi, a ne... (spazi Miladina) Je l' ovaj gazda Miladin ima neka važna posla kod tebe, gospodin-Žiko?

ŽIKA: Nema, može i da pričeka. (Miladinu) Izađi ti gazda-Miladine pa kad ode gospodin kapetan, dođi da nastavimo.

MILADIN: Razumem, gospodin-Žiko! (ode)

H

PREĐAŠNJI, BEZ MILADINA

JEROTIJE (Milisavu): A jesu li ti u fioci spisi što su nađeni kod onoga?

MILISAV: Ovde su.

JEROTIJE: Dobro ih čuvaj, otvori četvoro oči. A je l' ti tu poverljivi protokol?

MILISAV: Jeste, gospodine kapetane.

JEROTIJE: Deder, izvadi ga! (Milisav vadi iz fioke jedan protokol) Zavedi! (Milisav umoči pero i očekuje) "Kapetan ovoga sreza, Gospodina Ministra unutrašnjih dela izveštava depešom, da je u svome srezu pronašao i pritvorio lice koje je poverljivom depešom od 7. ovog meseca traženo. Spisi nađeni pri njemu oduzeti su i zajedno sa dotičnim licem biće pod strogom stražom sprovedeni u Beograd. Sveza pov. U. broj 4742." Jesi zapisao?

MILISAV: Jesam.

JEROTIJE: Koji ti je broj?

MILISAV: Pov. 117.

ŽIKA: Ama, zar vi još niste telegrafisali gospodinu ministru?

JEROTIJE: Pa nisam, dabome, kad onaj gospodin Vića okupio, čekajte da vidimo ima li i saučesnika, pa onda da javite. I evo, čitava dva sata prošlo kako je u apsi, čitava dva sata kako smo spasli državu, a ja o tome ne izveštavam ministra. Idem ovaj čas na telegraf, poneo sam šifre pa ću tamo napisati. Moram lično jer ovaj naš novi telegrafista, kad je trezan, kuca kao singerova mašina, a kad provede noć sa gospodinom Žikom, pa vidi šifrovanu depešu, a on pljune kao da si mu, bože me prosti, ne znam šta pogano pokazao. I onda, razume se, mesto šest otkuca devet, mesto četiri sedam i napravi uopšte takvu zbrku da je ne možeš do smrti razrešiti. Vratiću se ja. (pođe, pa se kod vrata seti i vrati se) A jes', boga mi: recite gospodin Vići, čim dođe, neka izvede onoga iz apse i neka otpočne saslušavanje. Nek svrši, dok ja dođem, ono: kako se zoveš, odakle si, jesi li osuđivan i tako te stvari. Posle ću ja već nastaviti...

MILISAV: Kako, zar nećete vi to lično, gospodine kapetane?

JEROTIJE: Ama hoću, samo opet, neka on počne.

ŽIKA: A što, možemo vas i pričekati.

JEROTIJE: Možete me i pričekati, al' bolje je neka počne. Znaš te nihiliste, vrlo su vešti da sakriju bombu. Pretreseš ga do gole kože - nema ništa, izvedeš ga na saslušanje i učtivo ga zapitaš: kako se zoveš, a on, u odgovor na to pitanje, bombu pa - buuu!... Ode i kapetan i sve sresko osoblje u vazduh. A neko tek mora ostati da nastavi istragu i da izvesti gospodina ministra o događaju. Zato, znaš, počnite vi, pa ako vidim da onaj ništa ne baca, eto mene!

ŽIKA: A mi... onako!... (pokazuje gestom prevrtanje po vazduhu)

JEROTIJE: Može biti neće baciti ništa, ali bolje je biti obazriv! A ovaj... ne zaboravite reći gospodin-Vići da pozove i dva građanina kao prisutnike, jer stvar je krivična, pa se ne može bez dva prisutna građanina isledivati. Tako mu recite i neka počne odmah, neka ne čeka mene, ja moram da pošljem depešu. (ode)

XI

ŽIKA, MILISAV

ŽIKA: Bre, ala se prepao kapetan.

MILISAV: A tek da si ga vidio jutros.

ŽIKA: Kad jutros?

MILISAV: Pa kad smo napali "Evropu."

ŽIKA: E? A kako je bilo, boga ti? I ne pričaš mi?

MILISAV: Kako? Badava mu ja napravim najbolji plan - što kažu i sam bi mi Bizmark čestitao - kad se ne izvede sve kako je naređeno. Eto, sam kapetan, nije ni došao na lice mesta. Kobajagi zagovorio se uz put.

ŽIKA: A jeste li svi odjedanput upali u sobu?

MILISAV: Jok! Prvo, kapetan nije ni stigao na lice mesta...

XII

MILADIN, PREĐAŠNJI

MILADIN (uvlači se lagano u kancelariju).

ŽIKA (i ne obraćajući pažnju na Miladina): A Vića?

MILISAV: I ja i gospodin Vića stigli smo u isto vreme.

MILADIN (koji je prišao stolu Žikinom): Ovaj..., gospodin-Žiko, otišao je gospodin kapetan.

ŽIKA: Znam da je otišao, pa šta?

MILADIN: Pa to, znaš, gospodin-Žiko, kako ti rekoh, taj Josif iz Trbušnice uvraćao je tako kao čovek u moj dućan, pa...

ŽIKA: E, jesi čuo, baš si ti nekakav neučtiv čovek! Vidiš da se dva činovnika razgovaraju, a ti tvoga Josifa iz Trbušnice. Kako to, oca mu, ne pomisliš malo: ovi činovnici padoše s nogu radeći, pravo je da odmore i da kao ljudi progovore reč-dve.

MILADIN: Pa ja...

ŽIKA: Šta "pa" ti? Čekaj, brate! Neće taj tvoj Josif da se istopi za dan-dva, niti će Trbušnica da se raseli. Čekaj! Gde si čekao dosad, čekaj još koji dan.

MILADIN: Pa ja velim...

ŽIKA: Ama nema šta ti da veliš, nego izađi napolje dok svršimo razgovor, pa ću da te zovem posle, te natenane da te saslušam.

MILADIN: Velim, znaš, već tri meseca zbog toga dolazim.

ŽIKA: Pa tri meseca, nego! A šta bi ti hteo, da svršiš valjda stvar za tri dana. Dete jedno od kile mesa pa ga čekaš devet meseci, a ti bi hteo da ti tvoga grmalja iz Trbušnice dam za tri dana. Ti misliš pravda - to je tako, uzbere se kao zrela kruška. Pravda, to je strpljenje, upamti to, pa nemoj da nasrćeš na pravdu kao june, nego čekaj brate!

MILADIN: Pa ja čekam već...

ŽIKA: E, da čekaš još. Da umreš, bre, pa da dođeš pred rajska vrata, pa bi ti onaj tamo morao kazati: čekaj... ako je samo tamo na nebu uređena administracija i ako ima nekog reda... 'Ajd', izađi napolje dok svršimo razgovor, pa ću te ja zvati.

MILADIN: Dobro! (odlazi)

XIII

ŽIKA, MILISAV, JOSA

ŽIKA: Pa onda? (zvoni)

MILISAV: Ja i gospodin Vića uđemo sami.

JOSA (javlja se na vratima).

ŽIKA: Ne pušćaj više nikog!

JOSA (povlači se).

MILISAV: Steglo nam se srce, znaš već kako je, i jednako šapćemo i dogovaramo se. Ja predlažem da poneseo jedan džak pa da ujedanput upadnemo u sobu i da mu nabijemo džak na glavu. Gospodin Vića predlaže da napunimo šake alevom paprikom, da upadnemo u sobu pa da mu saspemo alevu papriku u oči. Taman se mi tako dogovaramo, a dođe sobarica pa kaže: "More, ne bojte se, pitom čovek kao jagnje. Jutros sam ga, veli pomilovala za podvaljak, pa mek kao rukavica i miriše sav na parfim!" Al', opet, mi kao vrtimo glavom, jer može čovek imati kožu meku kao rukavica, i mirisati na parfim, pa opet da ima revolver u džepu. Onda nama kaže sobarica: "Ja ću da kidišem na njega!" Ima, znaš, hrabrih sobarica, pa smeju tako da kidišu na čoveka. Kucne ona na vrata, a otud odgovara onaj kao golub: "Slobodno!" Nama zaigra srce...

ŽIKA:... I siđe u pantalone!

MILISAV: Siđe bome! Nije da kažeš da me je strah al'... opet znaš, nisam rad da poginem. Ja sam, vidiš, kadar da nasrnem golim grudima na čitav bataljon neprijatelja - ali kad ima gde da se zaklonim da ne može da me pogodi. Nije što je mene strah da me on pogodi, nego samo zato što nisam rad da poginem!

ŽIKA: Pa koje prvi ušao?

MILISAV: Sobarica.

ŽIKA: A onaj?

XIV VIĆA, PREDAŠNJI

MILISAV: Ah, eto gospodin-Viće, pa nek ti on kaže.

VIĆA: Šta to?

MILISAV: Pričam gospodin-Žiki kako se kapetan jutros prepao.

VIĆA: Kukavica! Eto, molim vas, ljudi, pala mu u ruke jedna krupna stvar, mogli bi najmanje petnaest njih da pohapsimo, a on ne sme. A gde je on, boga vam?

ŽIKA: Otišao da pošlje depešu ministru.

VIĆA: Pa što, brate, nije čekao ja da mu je konceptiram? Ko zna šta će on sve napisati?

MILISAV: Nije, more, toliko zbog depeše, otišao je da se ukloni dok mi izvršimo saslušanje nad onim.

VIĆA: Kako, zar neće on prisustvovati?

ŽIKA: Neće. Veli, može onaj imati bombu, pa - bum! A on, što kaže gospodin Milisav, ne bi rad bio da pogine. Nego je kazao da počneš ti isleđenje i bez njega.

VIĆA: Vala i ne treba mi, i volim sam da rukovodim celu stvar. Daj mi, boga ti, gospodine Milisave, one spise nađene kod optuženog.

MILISAV (dajući mu): A, kaže kapetan, treba i dva građanina, prisutnika...

VIĆA: Jes', bome. Šta velite, koga da uzmemo?

ŽIKA: Jednog imam ovde, a drugoga... jes' boga mi, imam i drugoga, juče sam uhapsio Spasu mehandžiju.

VIĆA: Pa zar iz apse?

ŽIKA: A što, brate, ako je i u apsi, on je opet građanin. A nije da kažeš da je za neki zločin, nego proturao lažne dinare. Nije ih on kovao, nego samo proturao, a to, brate, i ja, kad mi se nađe u džepu, gledam da proguram. Pa i sam, gospodin kapetan, kad naiđe na olovni groš, odvoji, veli: ovo je dobro za tas kad idem u crkvu.

VIĆA: 'Ajd', daj mi te tvoje građane!

ŽIKA (zvoni).

JOSA (na vratima).

ŽIKA: Nek uđe gazda Miladin i kaži apsandžiji da mi dovede Spasu mehandžiju.

JOSA (povuče se).

VIĆA (Milisavu): Hoćeš ti, boga ti, gospodin-Milisave, da vodiš zapisnik? Poverljivo je, i posle taj zapisnik ide ministru.

MILISAV: Ja ću, razume se!

XV

PREĐAŠNJI, MILADIN, ZATIM SPASA

MILADIN (ulazi, prilazi gospodin-Žiki i počinje svoje kazivanje): Pa taj Josif iz Trbušnice uvraća tako češće kao čovek u moj dućan...

ŽIKA (šćepa divit): Čuješ, ako mi još jedanput pomeneš tog Josifa iz Trbušnice, ja ću te divitom u glavu!

MILADIN: Pa ja kao mislim...

ŽIKA: Ama, šta imaš da misliš? Pozvao sam te ovde da budeš građanin, a kad si građanin, onda nema šta da misliš!

VIĆA: Boga ti, gospodin-Žiko, da mi ustupiš tvoje mesto.

ŽIKA: Hoću! (diže se) Evo, sedi!

SPASA (ulazi).

ŽIKA: A, eto ga, to je taj građanin iz apse.

SPASA: Ni zašta, boga mi, gospodin-Žiko, ni zašta.

ŽIKA: Znam, de, verujem ja tebi, a ono što si proturao lažne dinare, to je onako, više šale radi.

SPASA: U brzini, gospodin-Žiko, znaš kako je, u brzini!

ŽIKA: Pa jes', što kažeš, u brzini. U brzini ga primiš, u brzini ga i daš!

SPASA: Jes'!

ŽIKA: Znam, de! Nego, ne valja mu samo što smo ti u fioci našli sto i nekoliko lažnih dinara.

SPASA: Pa nabralo se. Od dana na dan pa se nabralo. Dođe mušterija, traži oku vina...

ŽIKA: A ti njemu oku rđavog vina, a on tebi rđav dinar.

SPASA: Jes', gospodin-Žiko, tako je kako ti kažeš.

ŽIKA: Ništa, ništa, za ovaj put će da te prođe. Treba mi, znaš, ovde jedan građanin koji nije osuđivan, a kako je u ovoj varoši teško naći građanina koji nije osuđivan, to još ako i tebe osudim... 'Ajde, neka ti prođe zasad, samo da promeniš vino, ono vino ti ne valja.

SPASA: Promeniću, gospodin-Žiko, Izvol'te prekosutra, drugo vino ću otvoriti.

ŽIKA: E sad, hajde tamo kod gospodin-Viće.

VIĆA (koji je dotle razgledao akta): Je l' vi znate zašto ste ovde?

MILADIN, SPASA (u jedan glas): Ne znamo, gospodin-Viće!

VIĆA: Imam da saslušam jednog vrlo velikog političkog krivca, pa po zakonu treba da su prisutna dva građanina. (zvoni Josi koji se pojavi) Donesi iz praktikantske sobe dve stolice. (Josa ode u praktikantsku sobu)

SPASA: Ako, da postojimo, gospodin-Viće!

VIĆA: Ne biva, nije to za malo. Ima tu sat i više posla. (Josa je doneo i namestio stolice)

MILADIN (sedajući rikne i ripne, prihvatajući se rukom za zadnjicu).

ŽIKA: Šta je more?

MILADIN: Nabodo se, gospodine, uh, grdno se nabodo'!

ŽIKA: Ako, de, ako! Pa dabome, kad ona stoka Josa uzme Tasinu stolicu. (zagleda stolicu i uzima nešto) Gle, molim te, metli mu iglu.

MILADIN: Uh, zasvrbe me, do srca me zasvrbe!

ŽIKA: Eh, pa i ti! Nije ti valjda s te strane oko. Šala, brate. Znaš kako je: činovnici se šale između sebe, a ti opet... Sedi, sedi sad slobodno!

MILADIN (seda s nepoverenjem).

VIĆA: Jesi l' previo tabak, gospodine Milisave? Napiši mu tamo "rađeno" i upiši imena prisutnika. (zvoni, Josi koji se javlja na vratima) Dovedi mi onoga gospodina iz apse.

JOSA: Koga?

VIĆA: Onoga de, jutrošnjega. Kao da su ti pune apsane gospode, pa ne znaš koga?

JOSA: A jes'! (ode)

VIĆA (Milisavu): Jesi li napisao zaglavlje?

MILISAV: Jesam!

VIĆA: Upisao si i ove?

MILISAV: Jesam!

VIĆA (građanima): Slušajte vi, bre! Da ne pričate po čaršiji što ovde čujete i vidite, jer je ovo državna tajna. Jednu reč ako lanete, isprebijaću vas kao mačke, u ime države.

MILADIN, SPASA (jednoglasno): Jok! Kako? Molim te!

VIĆA: Upamtite samo što vam kažem!

XVI

ĐOKA, PREĐAŠNJI

VIĆA (pri ulasku Đokinom opšti pokret, Vića se iskašljuje i počinje strogo): Priđi bliže!

ĐOKA (mlad, ulizan, udešen, prilazi preplašeno): Molim lepo!

VIĆA: Kako ti je ime i prezime?

ĐOKA: Đorđe Ristić.

VIĆA: Odakle si rodom?

ĐOKA: Iz Pančeva.

VIĆA: Pišeš li, gospodine Milisave?

MILISAV: Pišem, pišem!

VIĆA: Kakvo ti je zanimanje?

ĐOKA: Apotekarski pomoćnik.

VIĆA (bajagi u tome nazire nešto): Aha, dakle, apotekarski pomoćnik? Zapiši mu tako, gospodine Milisave, kako on kaže, pa ćemo videti već. (Đoki) A koliko ti je godina?

ĐOKA: Dvadeset i šest.

VIĆA: Piši! Jesi li bio koji put osuđivan?...

ĐOKA: Nisam.

VIĆA: Čekaj, ne prekidaj! Jesi li bilokojiput osuđivan i zašto ?

ĐOKA: Nisam!

VIĆA: (Milisavu): Zapiši, gospodine Milisave! (Đoki) A znaš li zašto si uhapšen?

ĐOKA: Ne znam!

VIĆA: A možeš li ti meni kazati, zašto si uopšte i kojim poslom došao u ovu varoš?

ĐOKA: Ne mogu... to je tajna!

VIĆA (značajno): Tajna? Aha, tu smo! Tako te hoću! Piši, gospodine Milisave: "Upitan zašto je došao u ovosresku varoš, izjavljuje da je došao po izvesnim tajnim poslovima o kojima vlasti ne smeju znati."

ĐOKA: Nisam to kazao!

VIĆA: Nego kako si kazao? (građanima) Jeli tako kazao?

SPASA, MILADIN (jednoglasno): Tako je gospodin-Viće!

ĐOKA: Molim vas, ja sam kazao da je to moja tajna.

VIĆA: Pa tvoja, dabome da je tvoja! Ali sad kad smo te ulovili, sad je naša. Piši ti samo gospodine Milisave, kako sam ti kazao.

XVII

KAPETAN, PREĐAŠNJI

KAPETAN (ulazi obazrivo, trgne se kad se sretne sa Đokinim pogledom, pa kad vidi da nema nikakve opasnosti, upadne i ustremi se pravo na Đoku, zastane spazivši ga i posmatra ga): Je l' to taj? A? To si ti, je li, golube moj? Dakle, ti si? A izabrao si ovuda, kroz moj srez, a? E, moj sinko, mali si ti da meni promakneš! Drugaćiji pa sa mnom nisu izlazili nakraj, te ti ćeš! Jesi li počeo, gospodin-Viće?

VIĆA: Jesam!

KAPETAN: Je l' kazao ime, prezime, godine?

VIĆA: Jeste!

KAPETAN (spazivši Miladina i Spasu): A šta će ovi ovde?

MILADIN I SPASA (jednovremeno): Građani, gospodine!

KAPETAN: More, znam ja da su oni građani, nego šta će ovde?

VIĆA: Pa mora, prisutnici.

ŽIKA: Sami ste vi naredili.

KAPETAN (seti se): A jest, bome! A jesi l' ti, gospodine Viće, kazao ovim građanima da drže jezik za zube?

VIĆA: Rekao sam im!

KAPETAN (građanima): Obesiću vas za jezik, razumete li, ako čujem da ovu državnu tajnu krčmite u čaršiji! (opet gleda Đoku) Dakle ti si to, golube moj, a? (Vići) Priznaje li?

VIĆA: Priznaje!

ĐOKA: Ne priznajem ja ništa!

KAPETAN: Ćut'! Reč da nisi kazao. Gle ti njega! Priznaješ, nego šta! A ako ne priznaješ, ti ćeš priznati, jer ja sam već telegrafisao ministru da si priznao. Ne možeš ti valjda sad menjati navode vlasti. (vadi iz džepa depešu i daje je Vići) Pročitaj mu, gospodine Viće, kako sam telegrafirao

gospodinu ministru da bi se mogao u svojim iskazima držati toga! (Đoki) A ti slušaj, pa tako od reči do reči da mi kažeš na saslušanju!

VIĆA (čita): "Gospodinu Ministru unutrašnjih dela. Beograd. Uloživši nečuven trud i požrtvovanje, uspeo sam uhvatiti lice o kome govori vaš telegram pov. Broj 4742. Prilikom hvatanja izložio sam lično život opasnosti, jer je zlikovac nasrnuo na mene i, tek posle borbe, uspeo sam svladati ga..." (buni se) Ama, gospodine kapetane...

KAPETAN: Pa šta je, brate, ko je bio centar? 'Ajd', koje bio centar?

VIĆA: Znam, al' niste ni bili na licu mesta.

KAPETAN: To nema nikakve veze sa krivicom, bio ja na licu mesta ili ne bio. Glavno je, vlast je bila na licu mesta.

ĐOKA: Al' ja se nisam branio.

KAPETAN: A ti što nisi, brajko! Ko ti je kriv, što se nisi branio! Čitaj, čitaj samo dalje!...

VIĆA (čita): "Iz priznanja okrivljenog izlazi da je on nihilista, u vezi sa najvećim inozemskim revolucionarima..."

ĐOKA: Ja nisam zlikovac, ja nisam ni zašta kriv, ja protestujem!...

KAPETAN: Ćut', kad ti kažem! Gle ti njega, on misli zvao ga neko ovde da govori!

VIĆA (čita) "... pa da mu je namera bila kako dinastiju, tako i celu državu baciti u vazduh. Iz spisa nađenih pri njemu vide se jasno te njegove namere... Molim za dalja uputstva."

KAPETAN (Đoki): Eto, jesi čuo? Pa sad ne možeš ti drukče govoriti no što sam ja već javio ministru! (Milisavu) Jesi l' ta zapisao, gospodin-Milisave, da je priznao sve?

VIĆA: Nisam ga još sve pitao.

KAPETAN: Jesi l' ga pitao šta je po zanimanju?

VIĆA: Apotekarski pomoćnik.

KAPETAN (razočaran): Šta? Apotekarski pomoćnik?

VIĆA: Pa tako on kaže.

KAPETAN: Pa dabome da on tako kaže. On može reći i da je pevac u Crkvi svetoga Marka - al' smo zato mi tu da cenimo njegov iskaz... Apotekarski pomoćnik. Otkud apotekarski pomoćnik može

biti revolucionar?! Piši ta njemu, gospodine Milisave, mašinski šloser, ili bivši oficir, ili, ako hoćeš, bivši ruski oficir, ili, ako hoćeš, bivši španski mornar. (Đoki) To si ti, brajko, pogrešio: nego priznaj ljudski i pošteno da si bar mašinski šloser, ako nećeš da priznaš da si bivši ruski oficir ili španski mornar?

ĐOKA: Ja sam apotekarski pomoćnik.

ŽIKA: Pa što, gospodine kapetane, može i to.

KAPETAN: Pa ono, jes' što kažeš, gospodin-Žiko, ti apotekari mešaju otrove, špirituse, bengalske vatre i druge opasne stvari. Al', brate, ne liči mi nekako: apotekarski pomoćnik pa revolucionar. Baš mi nekako ne liči! (Đoki) Pa dobro, 'ajde neka si apotekarski pomoćnik, al' ti priznaješ da si nosio antidinastičke spise?

ĐOKA: Ne priznajem!

KAPETAN: Kako ne priznaješ? A šta je ovo? (Vići) Gde su hartije nađene kod njega?

VIĆA (daje mu) Evo!

KAPETAN: A šta je ovo, a?

ĐOKA: To su moje hartije, uzeli su mi ih iz džepa.

KAPETAN: Tvoje hartije, dabome da su tvoje hartije! Al' to je ono! Ovo te kolje, moj brajko, bolje ti je priznaj sve pošteno.

ĐOKA: Ja ne znam šta da priznam.

KAPETAN: Ako ne znaš, ja ću te već naučiti šta ćeš priznati. (Vići) Jesi l' pregledao ove hartije, gospodine Vićo?

VIĆA: Nisam, gospodine kapetane.

KAPETAN: E, 'ajde, to prvo da svršimo. (dreši paketić koji je vezan kanapom)

ĐOKA: Ja to ne dozvoljavam, to su moje sasvim privatne stvari.

KAPETAN: Gle, gle, privatne stvari. A što hoćeš da baciš državu u vazduh, je l' i to tvoja privatna stvar? Sve ovo mora da se pročita.

ĐOKA: Ali, molim vas...

KAPETAN (ne slušajući ga): Piši ti, gospodine Milisave. (Diktira) "Zatim se prešlo na čitanje spisa i hartija nađenih kod optuženoga u..." (Vići) Gde je držao ovo?

VIĆA: U unutrašnjem džepu od kaputa.

KAPETAN (nastavlja diktiranje): "... nađenih kod optuženoga u naročitom unutrašnjem džepu od kaputa." Jesi li zapisao? Deder, gospodine Vićo, po redu. (daje mu hartije)

ĐOKA: Ali ja vas lepo molim, gospodine kapetane!

KAPETAN: Nemaš ti mene, brajko, šta da moliš; ni ti mene, ni ja tebe. Zar tebi nije jasno to da si ti u rukama vlasti, a kad je neko u rukama vlasti, on ima da ćuti. Razumeš? Čitaj, gospodine Vićo!

VIĆA (otvorio je prvi listić hartije): Ovo je neki račun, šta li?

KAPETAN: Čitaj ti samo!

ĐOKA: Ali, zaboga!...

KAPETAN (Đoki): Pst! (Vići) Čitaj!

VIĆA (čita): "Veš dat baba-Sari na pranje."

ĐOKA: Eto, vidite!

KAPETAN (Vići): Ama, čitaj kad ti kažem! Ko zna šta se tu krije, jer ti revolucionari imaju tako neke šifre, pa jedno pišu a ono mu drugo znači. Gospodin-Žiko, molim te obrati i ti pažnju.

VIĆA (čita): "Dvanaest marama za nos".

KAPETAN: Hm! Hm! "Dvanaest marama za nos." Kobajagi! (Đoki) 'Ajde, reci ti nama pošteno, šta si time hteo reći?

ĐOKA: To što piše.

KAPETAN: Čitaj, gospodin-Vićo, dalje!

VIĆA: "Šest košulja, tri peškira, četiri para gaća."

KAPETAN: Hm! Hm! "Šest košulja, tri peškira, četiri para gaća." Zar mu to ne dođe gospodin-Žiko, kao neki raspored vojnih jedinica? A?

VIĆA: "Dve jeterke."

KAPETAN: Dve jeterke, a! I to mi kao nešto sumnjivo dođe. Dve jeterke. (Đoki) Deder ti, mladiću, reci iskreno, šta si mislio pod tim "dve jeterke"?

ĐOKA: To što piše!

KAPETAN: Slušaj, mladiću, da ti dam jedan sasvim roditeljski savet. Tebi, vidiš, za ovu tvoju krivicu ne gine kuršum u čelo, pa priznavao ti ili ne priznavao. E, pa onda, što ne bi lepo sve priznao, jer kad bi priznao, ti bi imao jednu olakšavnu okolnost za sebe. Ne kažem da bi ti ta olakšavna okolnost pomogla da te ne vežu za kolac, al' opet, odužuješ se nekako svojoj savesti. I kad te vežu za kolac, ti možeš mirne duše sam sebi reći: "Ginem, al' imam jednu olakšavnu okolnost!" Veruj mi i poslušaj me, ja ti ovo govorim kao roditelj, radi tvoje budućnosti, jer ti si još mlad čovek, pa treba da misliš na svoju budućnost.

ĐOKA: Ama, šta vi govorite, gospodine? Kakav kolac, kakav kuršum, nisam ja ništa kriv!

KAPETAN: Dobro, sinko, ja sam pokušao lepim da te privolim, no kad ne pristaješ, kajaćeš se, al' će dockan biti. (Vići) Čitaj dalje!

VIĆA: Nema više na ovoj hartiji. Sad ima ovaj notes.

KAPETAN: Ima li šta u njemu?

VIĆA (zagleda u notes): Prva strana prazna, samo jedan datum napisan. Na drugoj strani neka pesma.

KAPETAN: Aha, pesma! Oružje, krv, revolucija, sloboda... To, to, čitaj, boga ti, Vićo!

ĐOKA: Ja bih vas molio!

KAPETAN: Je l' hoćeš da priznaš?

ĐOKA: Ama, nemam šta da priznam.

KAPETAN: Čitaj!

VIĆA (čita): "Svaki, dušo moja, snosi ljubav razno, Al' men' je bez tebe uvek srce prazno!"

KAPETAN: Cvrc! Pa to, bre, nešto kao iz lire! (Đoki) Imaš li ti, brate, što opasnije? Ovo nije ništa! (Vići) Ima li još?

VIĆA: Ima? (čita) "Ja te volim, dušo, Žarom srca svoga, Ti si meni zvezda Srca mlađanoga!"

KAPETAN: Svirajte mi, tamburaši, jedan, dva! Je l' tako, gospodin-Žiko?

ŽIKA: Pa liči pomalo.

KAPETAN (Đoki): Sram te bilo, i ti si mi revolucionar! Dvanaest marama za nos, peškiri, gaće. Kamo ti puške, bombe, a ne "četiri para gaća". Pa onda, mesto da si napisao kakvu ljudsku proklamaciju da je policiji čisto milo da ti metne bukagije na noge, a ti "Dušo moja, žića mlađanoga, jedan, dva!"... Ima ti još što, gospodine Vićo?

VIĆA: Ima na ovoj strani neki zapis.

KAPETAN: Čitaj!

VIĆA (čita): Protivu zatvora.

KAPETAN: Kako reče?

VIĆA: "Protivu zatvora."

KAPETAN: Aha, aha, tu može još da bude nešto. Naslov je sasvim politički: "Protivu zatvora". Jer ti novi ljudi su zato da se ukine vojska, da se ukine činovništvo, da se ukinu zatvori. Što se tiče vojske, ne razumem se u vojničkim stvarima, ali što se tiče činovništva, kako može da se ukine, pitam ja vas? Ti si zato da se ukine, al' ja, brate, nisam, jer imam trideset i dve godine ukazne službe. Počekaj još osam godina, da napunim godine za punu penziju, pa ukidaj posle. A hoćeš da se ukinu zatvori? Pa dobro, pitam ja tebe (Đoki): gde bih ja tebe od jutros uhapsio da su ukinuti zatvori? 'Ajd', reci mi, gde bih te držao u apsi? (Vići) Deder da ga čujemo, šta kaže protivu zatvora?

VIĆA (čita): "U jednu čašu vruće vode metni jednu kašiku gorke soli, rastvori to, ispij i šetaj malo zatim."

KAPETAN (razočaran): Pa ovo je ono... zbog stomaka...

VIĆA (čita): "Naj podesnije je sredstvo ricinus, koji se može uzeti u pivu, mleku ili..."

KAPETAN: Jest, to je za ono. To ti, gospodin-Žiko, da prepíšeš. Ti patiš od tih stvari. (Vići) Pa je l' to sve?

VIĆA (razgledao je notes): Nema ovde u notesu ništa više.

KAPETAN: Ama, baš ništa? Jesi l' dobro pregledao?

VIĆA: Nema.

KAPETAN: Ima li još kakve hartije?

VIĆA: Ima jedno pismo.

ĐOKA (skoči besno): To ne dozvoljavam! (hoće da ščepa pismo)

KAPETAN: De! (pobegne iza Milisavljevog stola, svi ostali poskoče preplašeno)

ĐOKA: Pre ću poginuti no što ću to dozvoliti!

KAPETAN: Aha! Aha! Tu smo! Nagazili smo na žulj! (dočepa zvonce i zvoni) Tu smo, dakle, golube, pipnuli smo tamo gde boli! (pojavi se Josa na vrata) Ima li još koga tu?

JOSA: Aleksa!

KAPETAN: Zovi ga, dođite obojica!

JOSA (mane glavom te ulazi i Aleksa).

KAPETAN: Držite ovoga!

ĐOKA: Ali, gospodine kapetane!

KAPETAN: Držite ga, kad vam kažem! (tek kad ga uhvate, kapetan se oslobodi i priđe mu) Držite ga čvrsto, taj pretil! Zapiši, gospodine Milisave, da je hteo nasrnuti na mene! Vidiš li, gospodine Vićo, da sam tačno izvestio gospodina ministra da sam s opasnošću života vršio istragu! Ali ne marim, ne marim, gospodo, ni svoj život da dam kad treba poslužiti državi! Deder, čitaj, boga ti, gospodine Vićo, jer izgleda da sad tek nailazi ono što je glavno. (Đoki) Je l' tako? To pismo te boli, je li? E onda čitaj, gospodine Vićo, znaš kako mi je uživanje tuđa pisma da čitam. Samo molim te, slovo po slovo, svaku reč da čujemo.

VIĆA (čita): "Dušo moja".

KAPETAN (razočaran): Opet "dušo moja!" (Đoki) Ama, ti si bre neka šušumiga!

ĐOKA: Molim vas, ja ne dozvoljavam da me vređate!

KAPETAN: E, boga ti! Pazi, molim te, šta mi nakaziva! Da te ne vređam, je li? A ti što vređaš državu, to ništa, je li? Čitaj, boga ti, gospodine Vićo!

ĐOKA: Ja vas preklinjem, gospodine kapetane, da ne dozvolite čitanje toga pisma. Ako već mora biti, pročitajte ga vi sami!

KAPETAN: A, ne! Ovako, javno! Nemam ja s tobom ništa pa da nasamo čitam tvoja pisma. Ovako javno, svi da čuju. Ne slušaj ga, gospodine Vićo, nego čitaj! Slušajte!

VIĆA (čita): "Da bi ti bilo sve jasno, moram ti izneti celu situaciju ovamo kod nas... "

KAPETAN (zadovoljan): Tako, brate, jedva jedanput nešto revolucionarno. Situacija, dakle, a? Deder da čujemo tu situaciju? Slušajte svi pažljivo da nijednu reč ne ispustimo!

VIĆA (čita): "Moj otac, iako je sreski kapetan, starovremenski je čovek ili, ako hoćeš iskreno da ti kažem, glup je i ograničen. On je pre bio poštar, pa je tamo nešto zabrljao te su ga najurili iz službe, pa je docnije prešao u policiju... "

KAPETAN (najpre je sa radoznalošću, zatim sa zaprepašćenjem slušao početak pisma, prelazeći ispitujućim pogledom sve redom; najzad mu se na licu izražava jasno saznanje i on očajno drekne): Čekaj! (zbuni se, ne zna šta će) Ovaj, kako da kažem!... Čekaj, molim te! Ko piše to pismo?

VIĆA (zagledao je kraj pisma zlobno): Piše ga vaša ćerka, gospodine kapetane!

KAPETAN: Šta kažeš? To ne može biti, otkud moja ćerka može biti tako pismena?

VIĆA: Eto, vidite potpis, ako ne verujete. (daje mu pismo)

KAPETAN (zagleda potpis): "Marica!"... (poražen, slomljen, hukće i šeta uzbuđeno, najzad zastane pred Vićom i više poverljivo) A ovaj... Šta bi ti rekao, gospodin-Vićo na koga se kao odnosi ovo što ona piše?

VIĆA: Pa na vas, izgleda.

KAPETAN: I ja bih tako rekao. Odmah sam poznao sebe. (građanima) Ne slušajte vi bre svašta! Niste vi pozvani ovde da sve čujete! (metne pismo u džep) Ovo se pismo, gospodine Vićo, neće čitati!

VIĆA: Mora, gospodine kapetane.

KAPETAN: Ovo se pismo neće čitati! Gde piše da se moraju čitati pisma koja piše moja ćerka?

VIĆA: To je dokumenat nađen u džepu kod okrivljenoga, a ovo je istraga. A pošto ja vodim istragu, to hoću da se držim zakonskih propisa.

KAPETAN: Ti da se držiš zakonskih propisa. E, blago zakonu ako se i ti prihvatiš za njega!

VIĆA (zlobno): Iz ovoga se pisma vidi da gospođica voli nekog i zato se prema čestitim domaćim sinovima onako ponaša. Pa kad je tako, onda bar neka pukne bruka!

KAPETAN: Je l' to tebe boli?

VIĆA: To je moja stvar šta mene boli, ja samo tražim da se čita pismo radi potpunosti istrage!

KAPETAN: Jok! Ovde se neće čitati. Čitaćemo ga posle ja i ti, kad ostanemo sami.

VIĆA (ščeпа kapu): Onda, gospodine kapetane, ja odoh! (pođe)

KAPETAN: Kuda, more?

VIĆA: Napuštam dužnost i idem na telegraf ma podnesem gospodinu ministru telegrafski ostavku i da kažem zašto je podnosim.

KAPETAN: Pa ne moraš, brate, ministru da kažeš, možeš i meni.

VIĆA: Dovde mi je već došlo. Ja se mučim i hvatam ovoga razbojnika, a vi telegrafirate "s opasnošću života uhvatio sam ga". Ja gutam to i trpim, jer imam druga obećanja, a ono - evo, gospođica piše ljubavna pisma. Pa sad ne date još ni da se čita, iako to mora da bude.

KAPETAN: Čekaj, de! Čekaj malo! (građanima) Ama, jesam li ja vama kazao da ne slušate! Pazi, nemojte vi da mi platite za sve! (Žiki) Je l' mora, gospodin-Žiko, da se čita pismo?

ŽIKA: Pa ono, mora!

ĐOKA: Bolje, nemojte čitati dalje.

KAPETAN: Ti da ćutiš, jesi l' čuo. (Milisavu) Je l' i ti, gospodine Milisave, veliš da se mora čitati?

MILISAV: Pa jes'!

KAPETAN: Dobro! Sedi, gospodine Vićo, pa nastavi posao. A pismo čitaj ti, gospodin-Žiko (daje mu) Baš da ga ne uživa gospodin Vića. (građanima) A vi nemojte slušati, jer će da vas izede đavo!

ŽIKA: Je l' iz početka?

KAPETAN: Ama kako iz početka? Što smo čuli, čuli smo! Čitaj odande gde smo stali...

ŽIKA: "A docnije prešao u policiju."

KAPETAN: Odatle jes'!

ŽIKA (čita): "Pa on i majka navalili da pođem ovde za jednog sreskog pisara, jednog pretposlednjeg klipana koji liči na petla, a n inače je nitkov i lopov prvoklasni, te ceo srez pišti od njega... "

VIĆA (plane i skoči): Molim, ja ne dozvoljavam da se čita to pismo.

KAPETAN: Ehe!

VIĆA: Ja neću to da trpim, ja ne dozvoljavam!

KAPETAN: E, vidiš li, sinko goli, na šta izađe stvar? Zaokupio tu: dokumenat, zakon, istraga, a ono eno šta ispade! Ama čim tebi pade na pamet zakon, gospodine Vićo, znao sam ja da će tu nešto naopako izaći.

VIĆA: To je sramota, da jedna gospođica, ćerka našeg starešine...

KAPETAN (nastavlja): Izgrdi tog istog starešinu.

VIĆA: To je drugo.

KAPETAN: Zašto drugo?

VIĆA: Ono je vaša, familijarna stvar. Ali je ovo uvreda u zvaničnoj dužnosti. Ja ću podneti tužbu za nanetu mi uvredu.

KAPETAN: Sasvim. Podnesi je meni!

VIĆA: Znam ja kome ću podneti! (iz kapetanove privatne sobe čuje se tresak, kao kad se razbijaju sudovi. Vrata se naglo otvaraju i otud lete u kancelariju: tanjiri, šerpenje i saksije sa cvećem. Svi zaprepašćeni skaču sa svojih mesta. Otvaraju se vrata od praktikantske sobe, te svi praktikanti nagnu na vrata)

KAPETAN (skoči prestravljen): Šta je to, more?

XVIII

ANĐA, ZATIM MARICA I PREĐAŠNJI

ANĐA (pojavi se usplahirena na vratima): Čoveče! Ako si muž, ako si otac i ako si vlast, a ti pomaži!

KAPETAN: Ama, kakav je to lom?

ANĐA: Porazbija ti ćerka sve po kući!

KAPETAN: Gle razbojnika! Zar malo što nam svima okači repove, nego sad još i kuću razbija! Gde je ona?

MARICA (dolazi i prilazi pravo ocu): Evo me! (spazi Đoku, pa mu poleti) Đoko, slatki Đoko!

KAPETAN (iznenađen): Šta-a-a-a? Đoka?!!

ANĐA (takođe iznenađena): To... Đoka?!!

MARICA: Jeste, jeste, to je Đoka.

KAPETAN (miriše Đoku): Bog i duša, ovo je! Miriše na prominle.

ANĐA (još nikako ne može da dođe k sebi): Ama, onaj Đoka?

KAPETAN: Pa onaj, de što se buniš!

MARICA: Jeste, onaj Đoka. Ja sam ti kazala, majka, da će on doći i, evo, došao je. Išla. sam i u kafanu, tražila sam ga.

KAPETAN: Ko išao?

MARICA: Ja!

KAPETAN: Pa šta imaš ti da ideš, kad nisi određena da ga hvataš?

MARICA: Tako, išla sam i čula da je uhapšen.

KAPETAN: E, dobro, čula si i sad si ga videla, a sad, 'ajd tamo u sobu, da mi nastavimo svoj posao.

MARICA: Ne, ja neću da se odvojim od njega. Ja ću ga ovde, pred celim svetom, zagrliti, pa ne možete da me odvojite. (zagrli čvrsto Đoku)

VIĆA (drekne): Molim ja protestujem! Ova je kancelarija, ovo je zvanični izviđaj, ovo je državno nadležstvo; i ja protestujem da se u državnom nadležstvu privatna lica grle i ljube.

KAPETAN: Ama, čekaj, de. pa ti! Šta si zaurlao?

VIĆA: Molim da se zapiše u protokol istrage da se ovde, u kancelariji, privatna lica ljube i grle pred očima vlasti!

KAPETAN: Ama, pusti mene prvo da prečistim račune!

VIĆA (besan): Ja protestujem u ime državnog morala i ja, u ime države, izjavljujem da ovo ne mogu da gledam svojim očima. Ja nisam dužan u zvaničnoj dužnosti da gledam ljubljenje i grljenje u državnom nadležstvu i izjavljujem da smatram to kao uvredu u zvaničnoj dužnosti. Izvol'te vi sami nastaviti istragu! (ščepa kapu i naglo ode)

PREĐAŠNJI, BEZ VIĆE

KAPETAN: Pa jes', tako je, ima pravo čovek. To je uvreda u zvaničnoj dužnosti. (spazi praktikante) A šta ste se vi, bre, tu iskupili, kao da je ovo menažerija? (šćepa divite, lenjire i sve što mu dođe do ruku i gađa ih, te se oni povlače i zatvaraju vruga) Pa i vi, razbojnici! Napravili se junaci na jednog apotekarskog pomoćnika, a da je hajduk, vi bi leđa uza zid. Napolje! (bije pandure nogom u zadnjicu i izbacuje ih tako. Ovom prilikom i jedan od građana, Spasa, nađe se tu nekako te i on izleti udaren nogom. Drugi Građanin, Miladin, čim je kapetan pobesnio i počeo ziparati, sakrio se napred, iza rafa za fascikule i tu se šćućurio i ne dišući, te ostaje na sceni sve do kraja)

ANĐA (pokušavajući da mu kaže nešto): Jerotije!

KAPETAN: Ćut'!

MARICA: Oče!

KAPETAN. Ćut!

ĐOKA: Gospodine kapetane!...

KAPETAN: Ćuti, Đoko, jer sad ću te noktima zadaviti! Sve si mi ti ovo, onako apotekarski, zamešao i posolio!

ĐOKA: Hteo sam samo...

KAPETAN: Ćut'! (Anđi) Skloni mi ispred očiju i jedno i drugo, skloni mi ih, molim te, jer mi se smrklo.

ANĐA (uhvati Đoku i Maricu i odvodiihu svoju sobu).

XX

KAPETAN, ŽIKA, MILISAV

KAPETAN (Žiki i Milisavu): Videste li, ljudi, šta bi ovo? I gospodin ministar sad čita moju depešu: "nasrnuo na moj život" a on ovde, usred kancelarije, nasrnuo na moju ćerku.

ŽIKA: Ovaj...

KAPETAN: Znam šta hoćeš da kažeš: nasrnula ona na njega. Al' to je svejedno. Pući će bruka po ćaršiji; onaj Vića će razglasiti na sve strane.

ŽIKA: Jest, naljutio se mnogo!

KAPETAN: A šta misliš, kuda je otišao on?

ŽIKA: Pa... valjda na telegraf.

KAPETAN: Na telegraf? Šta će tamo?

ŽIKA: Pa valjda da telegrafira ministru.

KAPETAN: Ministru? Kakvom ministru. pobogu brate! Šta ima on da telegrafira ministru? Gospodin-Milisave, potrči, boga ti, za njim i reci mu neka se ne šali da mi muti vodu. Dosta mi je zamutio ovaj Đoka, pa sad još i on! (Milisav se diže i uzima kapu) A čuj, gospodine Milisave. Ako te počem neće da poslušā, a ti kaži telegrafisti da ne sme nijednu depešu, pa ma ko mu je podneo, otkucati dok ja ne pregledam.

ŽIKA: Pa to je cenzura.

KAPETAN: Nego! Kad je u pitanju država i dinastija, zavešću i cenzuru i torturu i sekvesturu i pozituru, i udariću svakome dvadeset pet po turu. Ne biva drukče! 'Ajde boga ti, gospodine Milisave!

MILISAV (ode).

XXI

KAPETAN, ŽIKA

KAPETAN (sedne umoran na stolicu i hukće): Pa šta sad, gospodin-Žiko, pobogu brate, šta me savetuješ sad da činim? Kud ću i šta ću s ovim Đokom?

ŽIKA: Ja bih kao rekao...

KAPETAN: Govori!

ŽIKA: Pa, vi ste stari policajac, znate već kako se u takvim prilikama radi.

KAPETAN: Ama i da znam, ne pada mi sad ništa na pamet. Nego govori, ako znaš.

ŽIKA: Pa mislim Đoku da pustite da pobjegne, a gospodinu ministru da telegrafirate: "Pored sveg strogog nadzora, ono sumnjivo lice noćas pobjeglo iz zatvora... "

KAPETAN (razmišlja): Hm!.. Pobjeglo... Dobro, može Đoka i pobeći, ali spisi, antidinastički spisi? Ne mogu ja kazati gospodinu ministru: "Pobegao Đoka i odneo antidinastičke spise." Je l' da ne mogu? I onda će gospodin ministar odgovoriti meni: "Dobro, pobjegao, pobjegao, al' pošalji

spise." A šta da mu pošljem, gospodine Žiko, je l' onaj lek od zatvora i ovo pismo u kome smo namolovani ja i gospodin Vića? Je l'... 'ajde reci!

XXII

JOSA, PREĐAŠNJI

JOSA (promoli glavu kroz vrata ne smejući da uđe): Depeša.

KAPETAN (skoči kao oparen): Depeša? Daj ovamo! (ščeпа mu, Josa se povlači, nervozno otvara i čita potpis) Ministar!... Uh, presekoše mi se noge. (klone u stolicu) Ja ne smem da je čitam. Čitaj ti, gospodin-Žiko! (daje mu)

ŽIKA (čita): "Lice o kome je reč u vašem! telegramu od sedamnaestog ovog meseca, uhvaćeno je u Sreзу ivanjičkom..."

KAPETAN: Eh, na zdravlje!

ŽIKA (nastavlja čitanje): "Lice koje ste vi uhvatili, verovatno je jedno od takvih, stoga ga sprovedite u Beograd pod strogom stražom, zajedno sa svima spisima pri njemu nađenim."

KAPETAN: Na zdravlje!.. (pauza) Šta sad moj gospodin-Žiko?

ŽIKA: Nemate kud, morate ga sprovести.

KAPETAN: Koga? Đoku? More ću da ga sprovedem, vezanog ako hoćeš: metnuću ga u džak, kao mačku, pa ću da ga pošljem u Beograd! Ali šta ću sa spisima? Vidiš li da gospodin ministar ima pik baš na ove spise!

ŽIKA: Znaе šta, gospodine kapetane? Ako hoćete mene da poslušate... ?

KAPETAN: Govori, gospodin-Žiko, bog iz tebe progovorio!

ŽIKA: I da presećete ovu bruku što vam se ćerka grlila u kancelariji, i da sprovedete Đoku u Beograd, i da se izvinite pred gospodinom ministrom najbolje, idite vi tamo u sobu pa blagoslovite proševinu, pa onda zajedno sa ćerkom i zetom Đokom otputujte vi lično u Beograd, pa tamo sami lično gospodinu ministru...

KAPETAN (gleda ga i razmišlja): Ama, boga ti, misliš li da će biti dobro? (razmišlja i vrti glavom) Slušaj, gotovo ćeš ti da imaš pravo. Sam ga sprovodim, ponesem i ove spise i ovaj... dabome, mogu gospodinu ministru kazati da je sveto zamesio gospodin Vića iz ljubomore. Gospodinu Vići i onako ne treba služba! (odluči se) Pravo kažeš, gospodine Žiko, tako ću da uradim? (ode u sobu)

XXIII

ŽIKA, MILADIN

ŽIKA (ostavši sam, hukne i seda na svoju stolicu, nađe odnekud onu krpu koju je ranije držao oko glave, pipa je, pa kad vidi da je još vlažna, metne je na čelo, zato nasloni glavu na obe ruke).

MILADIN (izviri iza rafa, pad kad vidi da je gospodin Žika sam, prilazi obazrivo i staje pred njegov sto): Pa taj Josif iz Trbušnice uvraćao je tako kod mene u dućan kao čovek...

ŽIKA (skoči razjaren i najpre ga tresne onom krpom sa glave, a zatim zaspje ciglima, aktima i svim što dočepa sa stola).

Zavesa

KRAJ